

СИМОНА ЗАФИРОВСКА ТЕУТА АЛИМИ СЕЛМАНИ

МУЗИЧКА УМЕТНОСТ

за I година

гимназиско образование

litera
group

МУЗИЧКА УМЕТНОСТ

за I година

гимназиско образование

МУЗИЧКА УМЕТНОСТ

Учебник за I година
гимназиско образование

Одобрено од Министерството за образование и наука
со одлука бр. 26-934/1

Автори

Симона Зафировска
м-р Теута Алими Селмани

Издавач

Литера Гроуп

Уредник

Самије Лимани Муслиу

Стручен уредник

м-р Златко Бошковски

Рецензенти

М-р Лиле Анастасова
д-р Фатос Лумани

Јазичен лектор

Ирена Серафимоска Тодороска

Графичко и техничко уредување

Литера Гроуп
Рина Адили
Мухамедали Јусуфи

Печат

Полиестердеј - Скопје

Тираж: 3179

Место и година на издавање: Скопје, 2025

CIP - Каталогизација во публикација Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

373.5.016:78(075.3)

ЗАФИРОВСКА, Симона

Музичка уметност : учебник за I година гимназиско образование /
Симона Зафировска, Теута Алими Селмани. - Скопје : Литера Гроуп, 2025
(Скопје : Полиестердеј). - 120 стр. : фотографии ; 21 см

Библиографија: стр. 117-118. - Содржи и: Речник

ISBN 978-608-4855-74-3

1. Алими Селмани, Теута [автор]

а) Музичка уметност -- Учебници за средни училишта

COBISS.MK-ID 66785541

СОДРЖИНА

ВОВЕД.....	5
------------	---

МУЗИЧКАТА УМЕТНОСТ НИЗ ВРЕМЕТО	7
--------------------------------------	---

ЗНАЧЕЊЕТО НА МУЗИКАТА ЗА ЧОВЕКОТ И ЗА ОПШТЕСТВОТО	9
---	---

МУЗИКАТА ВО ПРВОБИТНАТА ЗАЕДНИЦА И ВО СТАРИОТ ВЕК	11
---	----

Потеклото на музиката кај примитивните заедници	11
---	----

Синкретизам во музиката	11
-------------------------------	----

ЗНАЧЕЊЕТО НА МУЗИКАТА И МУЗИЧАРИТЕ КАЈ СТАРИТЕ

ЦИВИЛИЗАЦИИ	13
-------------------	----

Музиката кај старите цивилизации (Вавилон, Египет, Кина)	13
--	----

Музиката во Античка Грција и во Рим.....	15
--	----

Музички скали кај старите цивилизации.....	18
--	----

МУЗИКАТА ВО СРЕДНИОТ ВЕК И ВО РЕНЕСАНСАТА	19
---	----

Музичката култура во средниот век – духовна и световна	19
--	----

Ренесанса	23
-----------------	----

Џовани Перлуици да Палестрина.....	25
------------------------------------	----

Орландо ди Ласо	27
-----------------------	----

МУЗИЧКИ БАРОК - ЕРА НА ДВИЖЕЊЕ, КОНТРАСТ И НА УМЕТНИЧКА

ИЗРАЗНОСТ.....	29
----------------	----

Барокни музички инструменти	31
-----------------------------------	----

Барокни музички форми	33
-----------------------------	----

Појава на операта	36
-------------------------	----

Георг Фридрих Хендл	39
---------------------------	----

Јохан Себастијан Бах	41
----------------------------	----

Антонио Вивалди	43
-----------------------	----

НАСОЧЕНО СЛУШАЊЕ.....	45
-----------------------	----

МУЗИЧКА ТЕОРИЈА ПРЕКУ ПРАКТИКА.....	47
-------------------------------------	----

СКАЛИ И ИНТЕРВАЛИ	49
-------------------------	----

Тонски систем и октави	49
------------------------------	----

Именување на тонови во виолински клуч и бас клуч.....	51
---	----

Повишени и снижени тонови – предзнаци	52
---	----

(диез, бемол и бекар).....	52
----------------------------	----

Музичка скала и нејзините елементи.....	54
---	----

C-dur	54
-------------	----

(Основна скала)	54
-----------------------	----

Молски скали.....	56
-------------------	----

a-moll природен вид.....	57
--------------------------	----

a-moll хармонски вид.....	58
a-moll мелодиски вид.....	58
G-dur	59
e-moll природен вид.....	61
e-moll хармонски вид.....	61
e-moll мелодиски вид.....	62
F-dur.....	63
d-moll природен вид.....	64
d-moll хармонски вид.....	64
d-moll мелодиски вид.....	65
Интервали	66
РИТАМ, МЕТАР И ТАКТ	69
Пирамида на нотните вредности и нивните паузи.....	69
АПЛИКАЦИИ ЗА ПИШУВАЊЕ НОТИ	78
 МУЗИЧКА ИЗВЕДБА И КРЕАТИВЕН ИЗРАЗ.....	 79
ВОКАЛНА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА И СВИРЕЊЕ ИНСТРУМЕНТИ	81
Вокална изведба	81
Колективна вокална и инструментална изведба	89
СИНКРЕТИЗАМ ВО УМЕТНОСТА	92
 МУЗИЧКО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО	 93
ПЕСНАТА ВО МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ТРАДИЦИЈА И ВО ТРАДИЦИЈАТА НА НАРОДИТЕ ШТО ЖИВЕАТ ВО РС МАКЕДОНИЈА	95
Традиционално пеење.....	96
ТАНЦИТЕ И ОРАТА ВО НАРОДНАТА ТРАДИЦИЈА.....	99
Фолклорна музика - традиционална и новосоздадена авторска народна музика	99
Танци и ора	105
Стилови и видови танци и ора	106
ИНСТРУМЕНТИТЕ ВО НАРОДНАТА ТРАДИЦИЈА	108
Народни инструменти и нивна поделба.....	108
Заштита и одржување на народната музичка традиција	111
 РЕЧНИК	 113
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	117

ВОВЕД

Музиката отсекогаш била дел од човечкото постоење – глас на времето, рефлексija на духот и мост помеѓу минатото и сегашноста. Од старите цивилизации, преку средниот век, барокот, класицизмот и романтизмот, па сè до современите музички стилови, таа ги придружува луѓето во сите радости, предизвици и соништа. Но, музиката не е само уметност – таа е и јазик, наука, култура и емоција.

Овој учебник е наменет да им овозможи на младите целосно да го запознаат и разберат богатството и убавината на музиката:

- да ја **разберат** преку **теоријата**,
- да ја **доживеат** преку **изведбата**,
- да ја **почитуваат** преку **традицијата**,
- и да ја **изразат** преку **сопствената креативност**.

Младите носат свежина, енергија и нови перспективи. Кога тие ќе се запознаат со музичкото културно наследство и ќе научат како да ја читаат, чувствуваат и толкуваат музиката, тие стануваат не само изведувачи, туку и носители на уметничкиот континуитет.

Оваа книга ќе понуди:

- **знаење** за музичката теорија и историја,
- **насоки** за музичка изведба и креативен израз,
- **запознавање** со традиционалната и современата,
- и **поштик** за личен развој преку уметноста.

Нека ова патување низ музиката биде инспирација, откритие и можност за личен раст. Зашто секој млад човек што ќе се сретне со музиката – се среќава со себе.

КАКО ДА ГО КОРИСТИШ ОВОЈ УЧЕБНИК

Овој учебник содржи повеќе структурни елементи кои визуелно се разликуваат едни од други. Краткиот водич ќе ти послужи како поддршка во учењето и ќе ти помогне да ги разбереш и користиш различните делови од учебникот.

На воведните страници од секоја тема се дадени содржините што се усогласени со наставните програми и стандарди, како и клучните поими и најава за тоа што ќе научиш преку секоја лекција на таа тема.

Овој учебник е збогатен со визуелни материјали и со графички прикази. Тоа ќе ти помогне поефикасно да ја совладаш содржината, а истовремено ја поттикнува твојата имагинација.

Основниот текст ги истакнува главните идеи и јасно ги прикажува врските меѓу поимите, овозможувајќи систематично и разбирливо изложување на новите содржини. Важните поими и дефиниции се претставени со задебелени букви.

Учебникот содржи и **дополнителни текстови** што ја прошируваат основната содржина и ја прават поинтересна за учење. Овие делови се јасно истакнати со посебен графички дизајн за полесно да ги забележиш.

Дознај повеќе!

Зборот музика потекнува од старогрчкиот збор „μουσική“ (musike), што буквално значи „уметност на музите“. Во грчката митологија имало девет музи – божици што биле заштитнички на различни уметности и науки (поезија, музика, трагедија, комедија итн.). Грците верувале дека музиката има моќ да ја обликува личноста и карактерот на човекот.

Дознај повеќе е дел за учениците што сакаат да научат повеќе, и да се здобијат со дополнителни информации за лекцијата.

Активност е дел кој овозможува практикување вежби поврзани со лекцијата. Тие помагаат за развивање на интерактивното учење преку креативни задачи.

Активност:

1. Дискусија

Тема: Музика и моќ – како владетелите ја користеле музиката?

Прашања за поттикнување на дискусија:

- Дали мислите дека музиката била средство за контрола или инспирација?
- Каква била врската меѓу музиката и религијата?
- Кој имал пристап до музиката – само елитата или и обичниот народ?

1. МУЗИЧКАТА УМЕТНОСТ НИЗ ВРЕМЕТО

СОДРЖИНИ:

- Значењето на музиката за човекот и општеството
- Музиката во првобитната заедница и во стариот век
- Музиката во средниот век и во ренесансата
- Музички барок
- Насочено слушање

Поими:

- музика, музички изразни средства, музички вкус, музички жанрови, музичка култура
- синкретизам, знаци за запишување музика, тонски низи, тетракорд, питагорејска школа, интервал и пропорции, старогрчка трагедија
- духовна музика: грегоријански корал, миса, повеќегласие, органум, нотација, Гвидо Аретински, солмизација, источно пеење, Јован Кукузел; световна музика: трубадури; вокална полифонија, мотет, мадригал, балада, канцонета, павана и гаљарда, Палестрина, Орландо ди Ласо; музички инструменти
- инструментална полифонија, моторика, дур-мол систем, хармонија, акорд, барокни музички инструменти, инструментални форми: суита, кончерто гресо, концерт, прелудиум, фуга; вокално-инструментални форми: опера, арија, речитатив, ораториум, кантата, пасија, корал; Фирентинска камерата, први опери; Клаудио Монтеверди, Јохан Себастијан Бах, Георг Фридрих Хендл, Антонио Вивалди
- композитор, дело, изведувач, изведувачки состав, изразни средства

Ќе научиш да:

- ги разликуваш музичките епохи, да ги опишуваш нивните основни карактеристики и да ги наведуваш истакнатите композитори што припаѓаат на музичките периоди;
- ги разликуваш и категоризираш музичките инструменти и ансамбли во делата што ги слушаш;
- ја поврзуваш улогата на композиторите, изведувачите и слушателите во процесот на создавање, изведување и прифаќање на музичката уметност низ историјата;
- објаснуваш за музичките изразни средства, полифонијата и дур-мол системот во делата што ги слушаш;
- ги препознаваш музичките форми во согласност со музичките епохи и да ја објаснуваш нивната поврзаност со карактерот на слушаните дела, користејќи соодветна музичка терминологија.

ЗНАЧЕЊЕТО НА МУЗИКАТА ЗА ЧОВЕКОТ И ОПШТЕСТВОТО

Музиката е универзален јазик што ја придружува човековата историја од најстарите времиња до денес. Таа е присутна во секојдневието на луѓето – на прослави, ритуали, верски обреди, протести, но и во моменти на тишина и размислување. Преку музиката човекот изразува чувства, мисли, идеи и ја обликува својата духовна и културна свест.

Музиката има силно влијание врз емоциите и расположението – може да нè развесели, да нè утеша, да нè поттикне на движење или да нè смири. Истовремено, таа има важна социјална функција, гради колективност преку заедничкото пеење, играње или слушање музика и создава чувство на припадност и заедништво.

Музиката често се поврзува со другите уметности, како што се литературата, сликарството, филмот или театарот. На пример, музиката во филмот ја засилува атмосферата и ја води емоцијата на гледачот. Во театарот, музиката го следи драмскиот тек и го дополнува сценскиот израз. Дури и во модерниот танц или перформанс, музиката е неизбежен елемент што дава структура и ритам.

МУЗИЧКАТА УМЕТНОСТ НИЗ ВРЕМЕТО

Но, што е всушност музиката? Музиката е организиран звук што следи одредени принципи и изразни средства како што се ритмот, мелодијата, хармонијата и динамиката. Таа може да биде едноставна или комплексна, изведена со човечки глас, со инструмент или со оркестар, може да служи за забава, релаксација, образование или дури и како форма на комуникација.

Во музиката постојат различни жанрови – класична, народна, џез, рок, поп, електронска и други. Секој жанр користи карактеристични музички изразни средства (ритам, мелодија, хармонија, темпо, динамика) за да пренесе одредена естетика или порака. На пример, класичната музика често користи сложена структура и хармонија, додека поп-музиката е поедноставна, но директна и блиска до слушателот.

Со развојот на технологијата и медиумите, денес музиката е достапна секому и претставува дел од глобалната култура. Таа не е само форма на забава туку е и алатка за едукација, комуникација и за уметничко изразување. Големата палета на најразлични музички жанрови, дава можност секој да избере одреден тип музика според својот вкус којашто ќе биде негов приоритет.

Дознај повеќе!

Мозокот на човекот реагира на музиката слично како и на храната или љубовта – слушањето омилена музика ослободува допамин што го поттикнува чувството на среќа! Затоа, понекогаш некоја песна може да ни го разубави денот за само неколку секунди.

Активност:

1. Дискусија – Како музиката влијае врз нас?

Размислувај критички и искажи го своето мислење за улогата на музиката во твојот живот и во општеството!

Прашања за дискусија:

- Каково би било секојдневието без музика?
- Каква музика слушате и зошто?
- Дали некоја песна ве инспирирала или ви помогнала во тежок момент?
- Дали музиката може да го менува општеството?
- Дали жанровите ја делат или ја поврзуваат публиката?

Организација: Отворена дискусија во круг, водена од наставникот. Учениците се охрабруваат да го слушаат и почитуваат мислењето на другите.

МУЗИКАТА ВО ПРВОБИТНАТА ЗАЕДНИЦА И ВО СТАРИОТ ВЕК

Музиката е една од најстарите форми за изразување и за комуникација во историјата на човештвото. На почетокот, била тесно поврзана со природата, со секојдневниот живот и со духовните верувања на луѓето.

Потеклото на музиката кај примитивните заедници

Човекот ја открил музиката преку звуците на природата – шепотот на ветерот, звукот на дождот, звукот од ударите на камењата и од ритамот на срцето. Се верува дека првите музички изрази биле инспирирани од овие природни звуци и биле користени како начин за комуникација и за изразување емоции.

Човекот откривал дека можат да се создадат различни звуци со удирање на камења, дрва или коскени предмети и така се развиле најосновните музички ритмички форми и инструменти коишто ги користеле во ритуалите, танците и на социјалните собири.

Некои антрополози сметаат дека викањето, извикувањето и примитивното пеење биле првите форми на вокална музика. Тие биле употребувани за координирање на заедничките активности, како што се ловот, собирањето храна и градењето засолништа.

Праисториска флејџа

Синкретизам во музиката

Ритуал на лов

Во првобитната заедница, музиката не постоела одделно туку била дел од еден поширок **синкретичен израз** што ги обединува музиката, танцот, драмата и мимиката. Луѓето со пеење, цртање, движења и со ритмички удари го изразувале своето заедништво и верувања. Музиката била неразделен дел од магиските и од религиозните верувања на примитивните луѓе. Верувале дека ритмичките звуци имаат моќ да влијаат врз духовите, врз природните сили и врз ловечката среќа.

- **Ритуали за лов** – Првите луѓе изведувале ритмички танци и пееле примитивни песни пред да одат на лов, верувајќи дека на овој начин ќе ги смилостват духовите на природата.

МУЗИЧКАТА УМЕТНОСТ НИЗ ВРЕМЕТО

- **Религиозни церемонии** – Во некои племенски општества, музиката се користела за повикување на предците, боговите или за славење на природните појави како што се дождот, сонцето и плодноста.
- **Погребни обреди** – Музиката се користела и при погребни за да се испрати духот на починатиот во другиот свет.

Дознај повеќе!

Првите музички инструменти датираат уште од пред 35 000 години! Најстарата позната флејта е пронајдена во една пештера во Германија и е изработена од коска на лебед или мамут. Тоа значи дека уште тогаш луѓето не само што слушале и создавале музика туку имале и желба да експериментираат со различни материјали за да создадат убави звуци.

Музиката им помагала да се поврзат, да се молат, да се борат против стравот од природата, но и да се забавуваат – токму како и денес!

Активности:

1. Создај свој „примитивен“ музички инструмент!

Упатство:

- Поделете се во две групи!
- Со употреба на природни или рециклирани материјали (шишиња, стапчиња, лименки, зрна, камчиња, жица итн.), секоја група треба да изработи еден едноставен музички инструмент што може да произведе звук.
- Секоја група да го претстави својот инструмент, да го именува и да објасни како се користи и за каков „обред“ или настан би бил употребен (лов, дожд, ритуал за плодност итн.).
- Може да се направи и кратка имитација на ритуал каде што ќе се комбинираат звуци, движења и пеење.

2. Дискусија – Дали музиката денес ја има истата улога како во минатото?

Воведни прашања:

- Зошто мислите дека музиката била толку важна за луѓето во минатото?
- Дали денес музиката сè уште има духовна, обредна и заедничка функција?
- Во кои моменти од вашето секојдневие користите музика?
- Како влијае музиката врз емоциите и заедништвото меѓу луѓето?

ЗНАЧЕЊЕТО НА МУЗИКАТА И МУЗИЧАРИТЕ КАЈ СТАРИТЕ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Преодот од примитивната општествена заедница кон робовладетелскиот општествен поредок довел до појава на уметноста како самостојна форма на духовен израз, во која музиката зазема значајно место. Со настанувањето на првите држави, робовладетелското општество оформува две спротивставени класи, владејачка класа на робовладетели и потчинета класа на робови, при што музиката била застапена во животот на двете групи.

Значењето на музиката кај старите цивилизации било исклучително големо. Во најстарите општества, таа не била само извор на забава, туку имала религиска, социјална и образовна функција. Старите цивилизации на Вавилон, Асирија, Сумерија, Египет, Кина, Индија, Античка Грција и Рим ја користеле музиката во ритуали, свечености, воени походи и во секојдневниот живот, а музичарите имале висок статус и биле ценети како преносители на духовна и културна вредност.

Секоја од овие цивилизации развила богат инструментариум, музичка теорија и ја поврзувала музиката со другите уметности.

Музички инструмент од Вавилон

Музиката кај старите цивилизации (Вавилон, Египет, Кина)

- **Вавилон** бил еден од најзначајните градови на античката Месопотамија и културен центар каде што музиката играла важна улога во секојдневниот и во церемонијалниот живот. Музиката се користела во религиозните ритуали, прославите, погребните церемонии и во епските приказни, како што е Епот за Гилгамеш. Вавилонските музички инструменти вклучувале тапани, флејти, труби, систри, лири и харфи, а се музицирало при пренесување на усната традиција и при поетските изведби.

- **Древните Египќани** не можеле да го замислат секојдневниот живот на владејачката класа и на народот без присуство на музиката. Во палатите и храмовите, музиката им оддавала пофалби на фараоните и на божествата, додека обичниот народ создавал и пеел песни што го одразуваа нивното тешко и скромно секојдневие.

Според различни извори, во Египет биле организирани големи музички манифестации во кои учествувале стотици музичари.

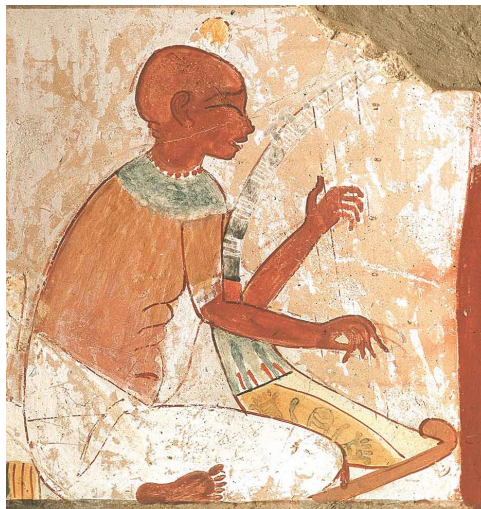
Угледот на музичарите бил толку голем што ги сметале дури и за роднини на фараоните. Во музиката пракса се развивале разни родови, пред сè во обредниот култ. Музиката се користела при разни обреди по повод славење на божества, на разни свечености и поворки коишто биле незамисливи без музика и танц, па дури и при погребите кога се оплакувале мртвите. Египќаните разликувале индивидуално и групно музицирање при што користеле голем број инструменти – удиралки, ситрум, разни дувачки инструменти, а како најтипична се издвојува харфата.

Музичари од Египет

Систрум

Харфа

Дознај повеќе!

Во древниот Египет, музичарите честопати биле жени и уживале висок социјален статус. Имало дури и жени музичарки коишто биле свештенички во храмовите, а нивната улога била да ја изведуваат светата музика за време на религиозните церемонии и обреди.

Иако географски и културно била одделена од другите древни цивилизации на Истокот, Кина успеала да развие сопствен и оригинален музички систем, кој оставил длабоки траги во светската музичка историја. Музиката во Кина не била само форма на уметнички израз, туку и важен дел од образованието, од моралната етика и од државното уредување.

Кинески музичари

- **Кинезите** рано ја развиле пентатонската (петтонска) скала, која е основа на нивната традиционална музика од древноста до денеска.

Во однос на инструментите, кинеската музика вклучувала голем број традиционални инструменти (од најразлични материјали) пред сè удирачки инструменти, но и жичани и дувачки инструменти.

Музиката во стара Кина не служела само за забава, туку и за церемонијални, верски и државни обреди. Хармонијата помеѓу тоновите, според кинеската филозофија, ја одразувала хармонијата помеѓу човекот и природата.

Кинески свона

Дознај повеќе!

Конфучие, еден од највлијателните мислители на кинеската култура, придавал големо значење на музиката, сметајќи ја за средство за духовно издигнување и за морално воспитување. Според него, „правилната“ музика создава хармонија во општеството, додека „неправилната“ музика води кон морална дегенерација.

Активност:

1. Дискусија

Тема: Музика и моќ – како владетелите ја користеле музиката?

Прашања за поттикнување на дискусија:

- Дали музиката била средство за контрола или за инспирација?
- Каква била врската меѓу музиката и религијата?
- Кој имал пристап до музиката – само елитата или и обичниот народ?

Музиката во Античка Грција и во Рим

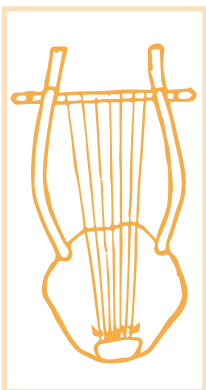
• **Грците** ја сметале музиката за една од најважните уметности и нејзиното изучување било составен дел од образованието.

Развојот на грчката култура бил овозможен и поттикнат од одредени општествени и економски околности. Со создавањето на независни градови-држави (полиси) било овозможено дел од населението да се занимава со уметност, наука и филозофија, па така Грција станала центар на културната и интелектуалната мисла, а нејзиното влијание се чувствува и денес.

Во Античка Грција, уметностите како поезијата, театарот, скулптурата и архитектурата достигнале извонредно високо ниво на изразување и естетика. Музиката имала централна улога во секојдневниот и во духовниот живот, а нејзиното изучување било составен дел од образованието на младите.

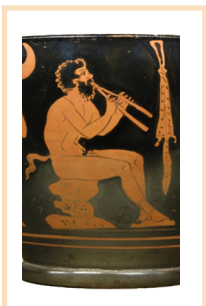
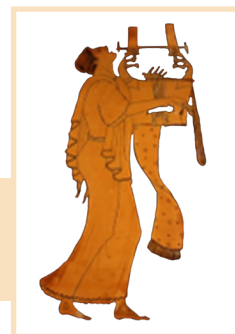
Сите значајни настани – спортските натпревари и Олимписките игри што се одржувале на секои четири години, театарските и уметничките манифестации – биле придружувани со музичка изведба. Музиката неразделно била поврзана со поезијата, создавајќи богата синтеза на зборовите и тоновите што ја одразувала душата на античката култура.

Во Античка Грција, инструментите играле клучна улога не само во изведувањето на музиката туку и во образованието на младите (добро образуван младинец задолжително морал да свири на некој од инструментите). Инструментите се користеле и на приватните свечености и на јавните настани, на спортските игри, во драмите и во религиски ритуали.

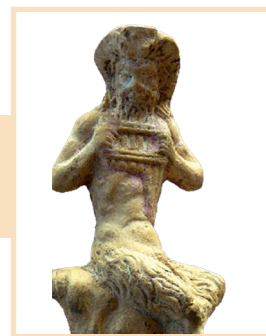
Лира – симбол на грчката музика, поврзана со култот кон богот Аполон – е жичан инструмент со кој се изведувала мелодијата. Учењето на лирата било дел од образованието на младите и се користело на поетски рецитали, верски церемонии и прослави.

Китара – поголема верзија на лирата, користена од професионални музичари.

Авλος – вид двојна флејта, со остар, продорен звук, често користена во театарските претстави и фестивали во чест на богот Дионис.

Панова флејта – направена од повеќе цевки со различни должини, поврзана со богот Пан.

За значењето на музиката во Античка Грција упатуваат старогрчките филозофи и нивните школи. Така, Питагора (VI век пр.н.е.) прв го поставил принципот за музиката дека таа е длабоко поврзана со математиката и дека може да се објасни преку бројки и пропорции. Школата на Питагора ги поставила темелите за музичката естетика, акустика и етика, и нејзиното влијание се чувствува во целиот натамошен развој на западната музичка мисла.

Питагорејците верувале дека музиката има моќ да го прочисти духот и да влијае врз човечката душа, што се нарекува „музичка катарза“. Тие го развиле концептот за „хармонијата на сферите“, според кој планетите се движат во совршени орбити создавајќи божествена, но нечујна музика.

Дознај повеќе!

Зборот музика потекнува од старогрчкиот збор „μουσική“ (musike), што буквално значи „уметност на музите“. Во грчката митологија имало девет музи – божици што биле заштитнички на различни уметности и науки (поезија, музика, трагедија, комедија итн.). Грците верувале дека музиката има моќ да ја обликува личноста и карактерот на човекот.

Трагедијата претставувала една од најзначајните форми на драмската уметност во Античка Грција. Таа се развила од религиозните ритуали што биле посветени на богот Дионис и постепено се претворила во висока уметничка форма, во која се обработувале теми за судбината, моралот, хероизмот и за односот меѓу луѓето и боговите.

Музиката имала суштинско значење во трагедијата. Нејзината улога не била само да придружува туку и да го продлабочи емоционалното доживување и да создаде драмска атмосфера. Таа се изведувала главно од хорот, кој истовремено пеел, рецитирал и се движел во кореографирани форми. Хорот служел како глас на заедницата, како коментар на случувањата и како посредник меѓу публиката и драмските ликови.

Преку комбинацијата од текст, музика и движење се создавал моќен уметнички израз којшто ја поставил основата на европскиот театар и на операта.

• **Римјаните** ја презеле музичката култура од Грците, но ја развиле со свои специфични форми. Во римските арени и амфитеатри музиката се користела за забава, па затоа наместо грчката трагедија главна форма била римската **комедија**. При воените походи биле користени инструменти, пред сè лимени дувачки инструменти (труби, фанфари и други) за меѓусебна комуникација и за подигнување на моралот на војниците

Римски музичари

Популарни инструменти во Римското Царство биле:

Тибиа – римска верзија на авлосот, често користена во воените паради.

Корнус – вид бронзена труба, користена за воени сигнали.

Бучина – голем тромбон, кој служел за објавување на наредби во војската.

Органум (хидраулис) – е стар музички инструмент, претходник на современите органи чијшто звук се создавал со воздух под притисок од водна пумпа. Се користела во амфитеатрите за спектакли.

Инструменти од Римското царство

Музички скали кај старите цивилизации

Цивилизација	Видови скали	Карактеристики
Вавилон	Дијатонска (се претпоставува)	Интервали слични на денешната дијатонска скала
Египет	Пентатонска, евентуално дијатонска	Скали на база на природна интонација; музиката била поврзана со ритуали и богослужба
Кина	Пентатонска, дијатонска, хроматска	Пентатонска, подоцна и 7-тонски и 12-тонски системи
Грција	Дијатонска, хроматска, енхармонска	Развиени модуси (дориски, фригиски итн.); точни математички односи (Питагора)
Рим	Врз база на грчките модуси	Усвоени грчките системи; нема оригинален нов скаличен систем

Дознај повеќе!

Во античкиот Рим, музичарите често биле дел од војската!

При парадите и воените движења, музиката играла важна улога – не само за церемонијален ефект туку и за комуникација! Со специјални дувачки инструменти како корнум (хорна) и туба (tuba romana), војниците добивале сигнали за движењето, за нападот или за повлекувањето. Овие сигнали биле разбирливи дури и на бојното поле!

Активности:

1. Истражи и презентирај

Поделете се во две групи! Секоја група избира една цивилизација (Античка Грција и Рим). Дефинирајте ги сличностите и разликите помеѓу старогрчката и римската музичка култура!

На крај, пред класот направете кратка презентација (со постер или со пауерпоинт)!

2. Дискусија

Тема: Зошто музиката била толку важна во сите древни цивилизации?

Прашања за поттикнување на дискусија:

- Што мислиш, зошто луѓето пееле и свиреле пред илјадници години?
- Каква била улогата на музиката во нивниот живот?
- Дали денес музиката има иста важност? Зошто?

МУЗИКАТА ВО СРЕДНИОТ ВЕК И ВО РЕНЕСАНСАТА

Музичари од средниот век

Музичката култура во средниот век – духовна и световна

Музиката во средниот век (приближно од V до XV век) имала длабоко религиозен карактер и се развивала главно во рамките на црквата. Христијанската вера станала доминантна сила во Европа, а музиката се користела за возвишување на духовноста и за изразување на религиозната посветеност.

Со падот на Западното Римско Царство во V век (476 година) и со поделбата на Римската Империја на *Западна* и *Источна*, во центарот на Источната Империја – Константинопол продолжил културниот и економскиот развој (го достигнал својот врв во VI век за време на владеењето на царот Јустинијан). Западната Империја паднала под власт на варварските народи. Тоа траело сè додека не се зацврстила

моќта на римјаните коишто ја презеле христијанската вера. Оттогаш католичката црква станала најмоќна институција и центар на културниот и на образовниот живот.

Музиката главно имала верска функција и се развивала во манастирите и црквите.

По прифаќањето на христијанството како официјална религија во Римската Империја (во IV век), музиката почнува да игра клучна улога во религиозниот живот. Црквата ја препознава моќта на музиката како средство за духовно воздигнување и ја вградува во своите богослужби.

Првите форми на **духовна музика** биле едноставни, едногласни песни со библиски текстови, кои се пееле од свештенството или верниците во рамките на литургијата. Оваа музика имала смирувачки, молитвен карактер и била наменета за приближување кон божественото.

За да се постигне унифицираност во литургиската пракса, црквата започнува да стандардизира одредени мелодии и форми на пеење. Ова води кон постепената појава на еден унифициран стил на духовна песна кој подоцна ќе стане познат како *трегоријански корал*.

Грегоријанскиот корал претставува еден од најзначајните форми на црковна музика во средниот век. Тој е едногласен напев (мело-дија) пишуван на латински текст и изведуван строго вокално (без придружба од инструменти) од машки гласови што се користат во богослужбите на Римокатоличката црква.

Грегоријанскиот корал претставува темел на натамошниот развој на западната музика, особено во областа на нотацијата, полифонијата и во музичкото образование.

По едногласниот грегоријански корал, во текот на IX–X век започнува постепен развој на повеќегласието (полифонијата). Најраната форма на повеќегласие е **Органумот** како паралелно пеење во кварта и квинти на основната грегоријанска мелодија. Бил создаден во рамките на школата наречена Нотр Дам (според катедралата Нотр Дам во Париз каде што се одвивала) од страна на првите композитори (неанонимни) Леонин и Перотин и претрпел развој од двогласно во три и четиригласно пеење. Со тоа длабоко биле

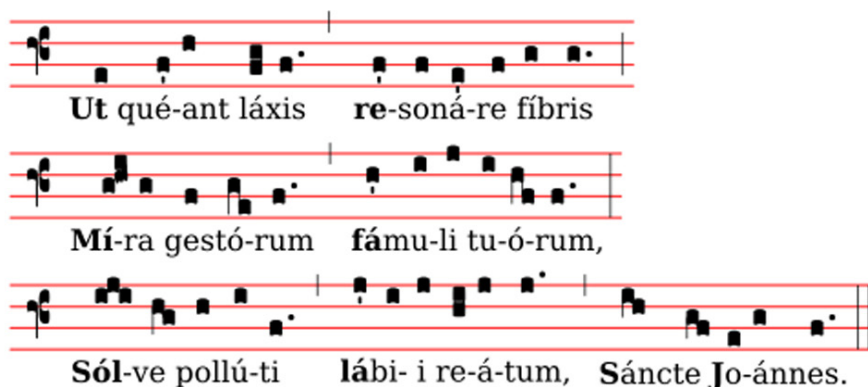
поставени темелите на повеќегласието.

Гвидо од Арецо

Во средниот век музиката била сметана за наука, а една од најзначајните појави е создавање и развој на **нотацијата**. Првите музички писмени знаци се т.н. **невми** (од грчкиот збор *neume* – знак). Ова нотно писмо е наречено невматско нотно писмо. Се создава систем од четири линии и празнини за лесно бележење на тоновите, па така доаѓа до создавање на постарата готска нотација со ромбоидни форми од XII–XV век и помладата квадратна нотација – романска од XIII до почеток на XV век. Клучна личност за развојот на нотацијата е **Гвидо од Арецо** (*it. Guido d'Arezzo*) – еден од првите музички средновековни теоретичари и реформатори на музичката педагогија. Тој ја дефинирал положбата на невмите во систем од четири линии и празнини, создал систем на солмизација што е темел за идната модерна петолиниска нотација и основа на солфежот.

Тој ги именувал првите шест степени на дијатонската скала според првите слогови на химната што е посветена на „Св. Јован“:

Химна посветена на Св. Јован

Грегоријански корал

Благодарение на неговите иновации, музиката можела да се запишува со поголема точност.

Развојот на музиката во средниот век продолжил со создавање на нови литургиски форми, а најзначајна од нив е **мисата**. Со текот на времето мисата ќе стане најзначајно повеќегласно организирано уметничко дело, изградено од повеќе делови. Мисата била задолжителен дел од католичката духовна служба во рамките на црквата.

Истовремено, на исток во рамките на Источното Византиското царство, со дејноста на **Јован Кукузел (околу XIII/XIV век)**, се создава источна невматска нотација и развој на музичката писменост.

Јован Кукузел

Јован Кукузел бил еден од најзначајните музички реформатори во Византиската Империја, бил познат како „Ангелогласниот“, поради неговиот прекрасен глас и извонредните музички способности. Бил византиски музички теоретичар, композитор и псалмист од XIV век, познат по своите придонеси во реформата и систематизацијата на византиската црковна музика.

Во тоа време, византиската музика се запишувала со невматска нотација која била сложена и тешка за интерпретација, па Кукузел за пејачите направил попрецизна и подостапна нотација. Вовел нови симболи и графички знаци, кои го означувале траењето на тоновите и динамиката, со што ја олеснил интерпретацијата на црковната музика. Овие реформи останале основа за натамошниот развој на византиската музичка традиција и биле користени со векови.

Средновекови музичари

Световна музика (наспроти духовната) е музика што не е поврзана со религиозни теми, обреди или црковна функција. Тоа е музика создавана за забава, танц, за поетска или општествена изразност.

Световната музика ја изведувале **трубадури, трувери и минезингери** – поети и музичари што патувале низ дворовите и градовите, пееле за љубовта, јунаштвото, природата или за секојдневниот живот. Овие песни често биле придружувани со инструменти како лирата, фиделата или флејтата. Карактеристиките на световната музика во средниот век се разликуваат од духовната, па така текстовите се на народен јазик, не на латински, темите на обработка се љубовта, сатирата, херојството, природата, секојдневието.

Некои од најпознатите форми на световната музика во овој период се:

- **Мотет** – иако првично имал духовна содржина, во XIV и XV век почнал да се појавува и во световна форма, особено во Франција.
- **Мадригал** – световна полифониска вокална форма, особено популарна во Италија во XVI век. Темите најчесто се љубовни или поврзани со природата.

МУЗИЧКАТА УМЕТНОСТ НИЗ ВРЕМЕТО

- **Балада** – строфична форма со наративен карактер.
- **Канцонета** – полесна, поедноставна световна песна, слична на мадригалот.
- **Павана и гаљарда** се танцови форми. Се изведувале на кралските дворови, а карактеристично е дека паваната била бавен, достоинствен танц, а гаљардата побрз и поскоклив танц.

Дознај повеќе!

Во средниот век, музиката најчесто се пренесувала усно бидејќи повеќето луѓе не знаеле да читаат нотација. Само монасите и образованите луѓе во манастирите имале пристап до музичките ракописи. Тие ги препишувале со рака, со голема грижа, и ги украсувале со иницијали и минијатури. Затоа, ракописите од тој период не се само музички документи, туку и вистински уметнички дела.

Активност:

1. Духовно и световно – две лица на музиката во средниот век

Тек на активноста:

- Поделете се во две групи!

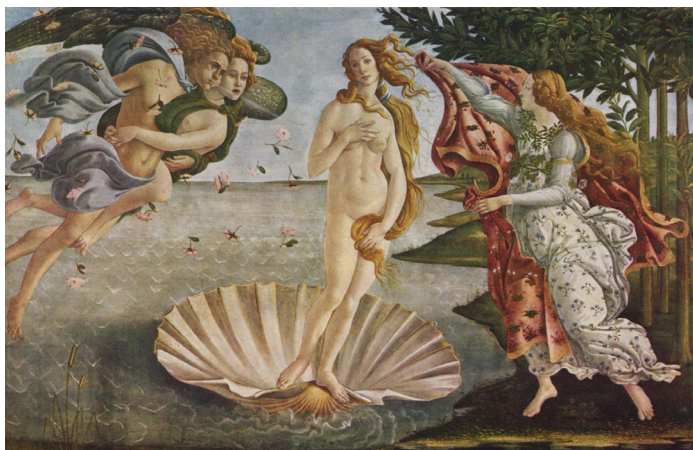
Група **А**: ги застапува и истражува вредностите и значењето на духовната музика (грегоријански корал, литургија, делата на Јован Кукузел итн.)

Група **Б**: ги застапува и истражува вредностите и значењето на световната музика (трубадури, мадригали, балади, танцови форми)

Направете презентација во пауерпоинт!

Ренесанса

„Раѓањето на Венера“ - С. Бојичели

Ренесансата (од француски *renaissance*, што значи „преродба“) е културно и уметничко движење кое започнува во Италија во XIV век и се шири низ Европа сè до почетокот на XVII век. Оваа епоха се одликува со враќање кон идеалите на антиката, развој на човековата индивидуалност, љубов кон природата и интерес за науката, филозофијата и уметноста. Во сите области на уметноста, вклучувајќи ја и музиката, се појавуваат нови стилови, техники и идеи што го трасираат патот кон модерниот свет.

Ренесансните сликари го откриваат перспективниот цртеж, анатомската прецизност и изразот на човечките емоции. Се стремат кон реализам и хармонија. Тоа е време на дејноста на великаните Леонардо да Винчи (*Тајната вечера*, *Мона Лиза*), Микеланџело Буонароти (*Сикстинската кајела*), Рафаело Санцио (*Ајтинска школа*). Во архитектурата се враќаат античките елементи – куполи, столбови, симетрија и геометриска хармонија. Во ренесансата се напишани врвни дела исполнети со теми за моралот, љубовта, општеството и човекот преку перата на Данте Алигиери (*Божествена комедија*), Џовани Бокачо (*Декамерон*), Франсоа Рабле, Вилијам Шекспир, Мигел де Сервантес.

Во музиката, ренесансата внесува голем напредок во поглед на техниката, хармонијата и формата. Композиторите се стремат кон рамнотежа, јасност и изразност. И во овој период музиката генерално се дели на духовна и световна. Се развиваат веќе создадените форми – **миса**, **мотет**, **мадригал**, **шансона** и ги носат главните карактеристики на музиката од овој период: **полифонија** – повеќегласна музика во која сите гласови се речиси подеднакво важни и самостојни и **имитација** – мотивите се повторуваат во различни гласови, што создава хармонска целина. Голем развој доживуваат и **инструментите** кои покрај како придружни, почнуваат да се користат како самостојни средства за изведба. Со откривањето на печатницата на Гутенберг во 15 век, (а првпат во 1501 година во Венеција се отворила музичка печатница), нотите стануваат достапни. Во овој период, инструменталната музика се развива сè повеќе, со појава на првите нотации за инструменти и создавање на инструментални ансамбли.

Најпознати инструменти биле **лаута** – жичан инструмент сличен на гитарата, користен за соло и ансамбли, **виола да гамба** – рана верзија на виолончелото, **чембало** – предок на пијаното, користен за дворски забави, **флејта** – дрвен дувачки инструмент, многу популарен во тој период, **тамбура** – мало рачно тапанче со свончиња.

Музичарите често свиреле во „консрти“ – групи од исти или сродни инструменти (на пр. ансамбл од различни големини на флејти). Музиката за танцување (павана, галјарда, куранта и др.) била особено популарна и често била изведувана со мешани ансамбли.

Ренесансни инструменти

Дознај повеќе!

Во ренесанса, музичарите првпат стануваат славни како сликарите и скулпторите, а некои дури и се вработуваат на дворовите на благородниците како „композитори на дворецот“ – нешто што претходно било резервирано само за сликарите и поетите.

Активност:

1. Ренесансна музика – прв чекор кон современата хармонија

Прашања за дискусија:

- Дали ренесансата го „ослободила“ музичарот како творец?
- Кои музички инструменти биле најмногу користени во времето на ренесансата?
- По што се разликува ренесансната музика од музиката денес?

Џовани Перлуици да Палестрина (1525-1594)

Џ.П. да Палестрина

Џовани Перлуици да Палестрина (*it. Giovanni Pierluigi da Palestrina*) е еден од најважните композитори на духовна музика во ренесансата. Тој живеел и творел во XVI век, период кога музиката доживува големи промени и развој. Роден е во Италија, во градот Палестрина (по кој го добил името), и најмногу работел во Рим, каде што компонирал црковна музика.

Палестрина бил претставник на италијанската полифониска школа, позната по средената и јасна повеќегласна музика. Неговата музика се одликува со спокој, рамнотежа и со чиста хармонија, што совршено одговарало на потребите на црквата во тоа време. Мајсторски ја користел полифонијата и е пример за „совршена“ црковна музика што го почитува текстот и смиреноста на богослужбата. Најпознати дела на Палестрина се:

„Миса на папата Марчело“ (*Missa Papae Marcelli*) – ова е неговото најпознато дело. Се вели дека оваа миса го убедила Ватикан да ја дозволи полифонијата во црковната музика, бидејќи зборовите биле јасно разбирливи.

Многу **мотети** – тоа се духовни композиции. Примери: „*Sicut cervus*“, „*O admirabile commercium*“.

Други миси – напишал над 100 миси, секоја со посебна убавина и израз.

Кирие од Мисата на папата Марчело

Дознај повеќе!

Палестрина бил толку влијателен, што денес „палестрински стил“ се користи како поим за убава и јасна црковна полифонија.

Активности:

1. Слушаме дел од „Кирие“ од Мисата на папата Марчело – Џ.П. да Палестрина

Тек на активноста:

Слушајте внимателно, во тишина како гласовите се преплетуваат и се повикуваат еден со друг!

Прашања за дискусија:

- Како се чувствуваат додека ја слушавте музиката?
- Дали можевте да слушнете повеќе гласови што пеат истовремено?
- Звучи ли различно од музиката што ја слушате секојдневно? По што?
- Дали музиката ви звучи смилено, свечено или поинаку?

2. Размисли и одговори:

- Кои се карактеристиките што ја обележуваат музиката на Палестрина?
- Кои се најпознати дела на Палестрина?
- Зошто е важно делото „Миса на папата Марчело“ во историјата на црковната музика?

Орландо ди Ласо (1532-1594)

О. ди Ласо

Орландо ди Ласо (*it. Orlando di Lasso*) бил еден од најпознатите композитори на ренесансата. Роден е околу 1532 година во Монс (денешна Белгија), а починал во 1594 година во Минхен, Германија. Бидејќи бил многу талентиран, уште како дете патувал и настапувал низ Италија и другите земји.

Ди Ласо целиот свој живот работел како музичар и композитор на кралски дворови и во цркви, а најдолго бил музички директор во Минхен, каде што создал најголем дел од своите дела.

Тој е еден од главните претставници на фламанската полифониска школа. Неговата музика е полна со израз, полифонија и со богатство на емоции. Орландо ди Ласо напишал повеќе од 2 000 композиции од разни жанрови – духовна и световна музика, на различни јазици. На подрачјето на духовната музика компони-

рал миси, мотети, псалми и пасии, а на подрачјето на световната музика мадригали, канцонети и шансони.

Некои познати дела:

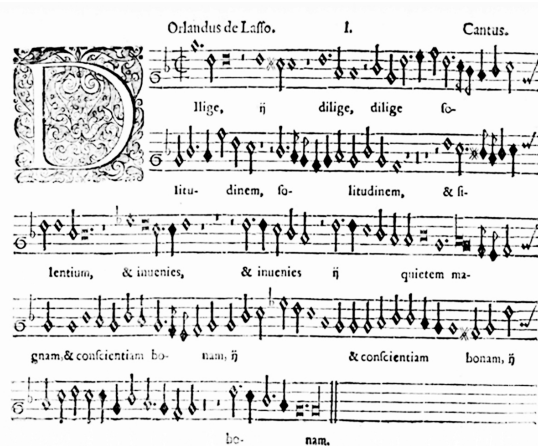
„Ехо“ (*Eccho*) – весела световна песна (мадригал), во која се користи ефектот на ехо за музичка игра и забавен дијалог меѓу гласовите.

„Мојата драга Матона“ (*Matona mia cara*) – световна песна, многу весела и популарна.

„Тажна е мојата душа“ (*Tristis est anima mea*) – духовен мотет, полн со емоција и сериозен карактер.

„Ехо“ е световна полифониска композиција напишана во стил на шеговита мадригалска песна. Тоа е едно од најпознатите негови дела поради својот игрив и хумористичен карактер. Напишана е за двоен хор – едниот поставува прашања или извикува зборови, а другиот „одговара“ со ехо, односно го повторува последниот дел од текстот.

Оваа композиција е одличен пример за креативноста во ренесансната музика, каде што музичарите не само што ја истражуваат духовната длабочина, туку и се забавуваат преку звучни игри и дијалози. Напишана е со жив ритам, јасна текстура и со духовит текст. Често се изведува и денес во едукативен и концертен контекст.

Партијатура од О. ди Ласо

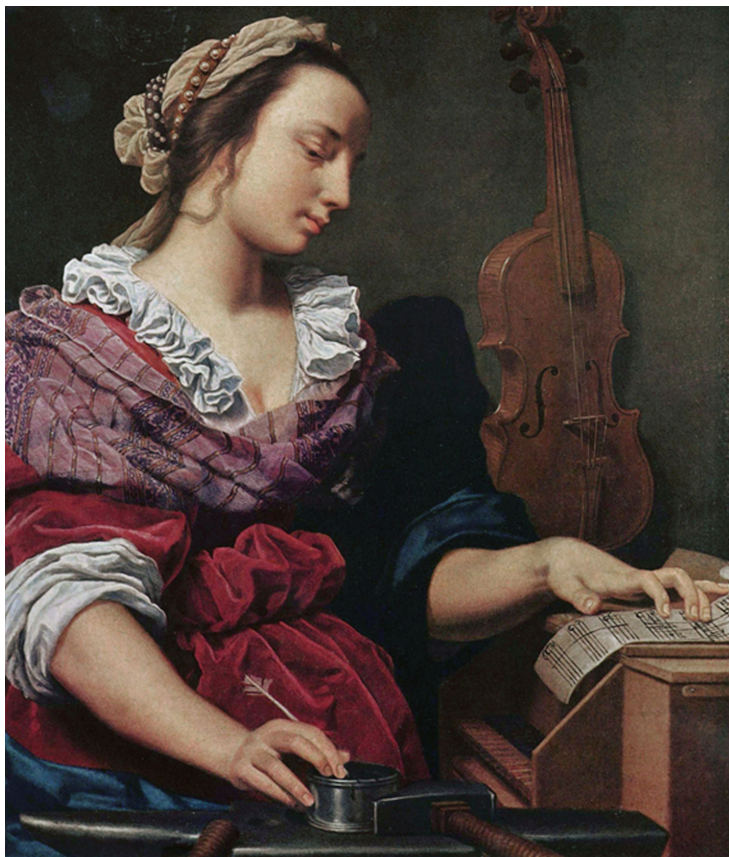
Со ова дело, Орландо ди Ласо ја покажува не само својата мајсторска полифонија, туку и чувството за хумор и музичка експресивност.

Ди Ласо зборувал повеќе јазици и komponиранл музика на латински, италијански, германски и француски. Неговата музика била многу ценета и изведувана низ цела Европа. Бил прогласен за витез од страна на папата Гргур XIII.

Дел од ијарийиураиѿа
„Драѿа моја Маѿиона“

МУЗИЧКИ БАРОК - ЕРА НА ДВИЖЕЊЕ, КОНТРАСТ И УМЕТНИЧКА ИЗРАЗНОСТ

„Алегорија на музиката“ од Лоренцо Лиџи

Епохата на барокот во музиката започнува на почетокот на XVII век и трае до средината на XVIII век. Барокот прво се појавува во Италија, а потоа се проширува низ цела Европа, претставувајќи период на големи уметнички трансформации. Во овој период во сликарството, архитектурата и музиката се создаваат уметнички ремек-дела, коишто се врвни достигнувања во историјата на западноевропската култура.

Терминот „барок“ потекнува од португалскиот збор *barroco* или шпанскиот *barruco* што значи „неправилен бисер“ и првично се користел со негативна конотација – да означи нешто претерано и комплицирано. Подоцна, зборот почнува да се поврзува со уметноста што е богата, експресивна и драматична.

Музичкиот барок се карактеризира со силни контрасти (пијано/форте, соло/хор), длабока емоционалност, жив ритам и украсени мелодиски

линии. Во овој период се појавуваат нови музички форми.

Во барокната епоха, инструменталната полифонија доживува голем развој и станува централен начин на музичко изразување.

Карактеристична е **барокната моторика** – постојано ритмичко движење што создава енергија и динамичност. Се утврдува **системот дур/мол**, кој ги заменува старите црковни модуси. **Барокната хармонијата** се одликува со јасна тоналност утврдена со основните акордски функции (тоника, субдоминанта, доминанта) при што **акордот** (истовремено звучење на најмалку три тона со различна висина) станува градивна единица на музичката градба. Употребата на **генерал бас** станува основа на музичката текстура.

Музичкиот барок трае приближно од 1580 до 1730 година (според некои извори и до 1750). Се развива во три периоди – ран, среден и доцен барок.

Дознај повеќе!

Ран барок (1580–1630)

Во оваа фаза се чувствува отпорот кон ренесансната вокална полифонија. Музиката станува поекспресивна, текстот добива поважна улога, а монодијата (една мелодиска линија со хармонска поддршка) го заменува сложениот полифонски стил.

Се користи генерал бас (*basso continuo*) за да се поддржат мелодиите. Истовремено, на сцената се појавува и операта, која го претставува драмскиот израз преку музика, а хомофонијата станува сè почеста.

Среден барок (1630 – 1680)

Во овој период се појавува стилот наречен белканто – убаво пеење, особено во операта, кантатата и ораториумот.

Се напуштаат старите модуси и се утврдуваат дурскиот и молскиот систем.

Се развиваат нови инструментални форми, инструменталната музика игра главна улога и добива исто значење со вокалната.

Доцен барок (1680 – 1730)

Во овој период барокната музика го достигнува својот врв. Хармонијата станува целосно тонална, а полифонијата и контрапунктот повторно се враќаат, но со нова сила и израз.

Музичките форми стануваат поголеми и поимпресивни. Карактеристичен е ритмичкиот пулс – постојаното движење, познато како барокна моторика. Барокната музика е драматична и контрастна – тивко/гласно (пијано/форте), светло/темно, индивидуалец наспроти група. Инструменталната музика добива поголемо значење од вокалната.

- *Акорд* е истовремено звучење на најмалку три тона со различна висина.
- *Хармонија* е дел од музичката наука што се занимава со изучување на акордите и со нивното поврзување.
- *Генерал бас* (*Basso continuo*) е вид компонирање и изведување во барокната музика кога линијата на басот служи како акордски темел на композицијата.
- *Текстура* е севкупната одлика на звукот во една композиција.

Барокни музички инструменти

Во барокната ера посебно се развива инструменталната музика (за разлика од ренесансниот период) и станува многу важна за создавање нови музички форми како вокално-инструментални така и инструментални форми. Се развива и инструментариумот (термин што се користи во музиката за да го означи составот на музички инструменти што се користат во едно дело, ансамбл или оркестар).

Во барокната музика најчесто користени инструменти се:

- **Гудачки инструменти:** виолина, виола, виолончело, виола да гамба
- **Дувачки инструменти:** флејта, блок-флејта, обоа, фагот, труба
- **Инструменти со клавијатура:** чембало и оргули
- **Удирачки инструменти:** тимпани

Водечки инструменти во периодот на барокот биле жичаните и инструментите со клавијатура.

Дознај повеќе!

Разликата помеѓу виолончело и виола да гамба е во тоа што виолончелото има 4 жици, додека виола да гамба има 6 или 7 жици. Звукот на виола да гамба е понежен, а начинот на свирење е различен.

Активности:

1. Прашања и дискусија:

- Кога започнува епохата на барокот во музиката и кои се нејзини главни карактеристики?

2. Мојата инструментална група

Истражи и претстави една група на барокни инструменти.

Упатство:

Поделете се во три групи:

- Група 1: Гудачки инструменти
- Група 2: Дувачки инструменти
- Група 3: Клавијатурни инструменти

Секоја група треба да:

- Ги наведе инструментите што припаѓаат на нивната група.
- Избере еден инструмент и да напише 2–3 интересни факти за него.
- Одговори на прашањето: „Зошто овие инструменти биле важни во барокот?“
- На крајот, секоја група ја претставува својата работа пред другите.

Барокни музички форми

Во периодот на барокот, со развојот на инструментариумот се создаваат нови, дотогаш непознати инструментални и вокално-инструментални форми.

Свита, концертто гресо, концерт, прелудиум, fuga се инструментални музички форми преку кои се реализира инструменталната барокна музика.

Свита е циклусна инструментална форма составена од повеќе танцови делови (алеманда, куранта, сарабанда, жига итн.) со различен карактер и потекло.

Концертто гресо е инструментална форма во која постои дијалог меѓу мала група солисти (concertino) и целиот оркестар (tutti или concerto grosso). Оваа форма е богата со контрасти.

Концерт е инструментална форма за инструмент/и и оркестар, во која има наизменично свирење, учество на солисти и инструментален виртуозитет.

Прелудиум е кратко воведно дело, често со импровизаторски карактер. Се користи за да го подготви слушателот за следната композиција (на пр. fuga).

Фуга е повеќегласна композиција кога една тема се развива и повторува во различни гласови. Има сложена структура и претставува врв на барокната полифонија.

Барокни хартишпири

Во епохата на барокот, вокално-инструменталната музика зазема важно место, комбинирајќи пеење со инструментална придружба. Во овој период се развиваат неколку значајни форми што служеле за изразување на религиозни, драмски или уметнички идеи. Најпознати **вокално-инструментални форми** од барокот се **операта, ораториумот, кантатата, пасијата и коралот.**

Опера е вокално-инструментално-сценско дело каде што драмскиот настан се остварува преку пеење, музика и глума. Таа се изведува на сцена со солисти, хор, оркестар, костимографија и сценографија. Наместо да зборуваат, ликовите во операта **пеат**.

Во операта, музиката е поделена на различни делови. **Аријата** е дел од операта, напишана за еден глас во придружба на оркестар, која се карактеризира со мелодиска убавина, експресивност и виртуозност. **Речитативот** е дел каде што пеењето е поблиску до зборувањето – служи за раскажување на дејството и поврзување на сцените. **Либрето** е текстот на операта.

Ораториум е вокално-инструментална форма и е пишувана за солисти, хор и оркестар. Настанала под влијание на операта, но е без сценско дејство. Ораториумот може да биде на латински јазик или на народен јазик. И двата вида имаат црковен карактер.

Канатата е вокално-инструментална форма во повеќе делови (ставови), напишана за солисти, хор и оркестар. Во барокот пишувале претежно духовни кантати, помалку световни, а својот врв ова форма го достигнува со големиот композитор Јохан Себастијан Бах.

Пасија е музичко-драмско дело кое го раскажува страдањето и смртта на Исус Христос, најчесто според евангелските текстови. Во ова музичко-драмско дело се комбинираат солисти, хор и оркестар, и се изведува во цркви, посебно во периодот на Велики петок.

Корал во барокот е кратко вокално религиозно дело што се изведува од хорот и од верниците во црквата. Има едноставна мелодија и текст, и најчесто се користи во протестантските цркви.

Дознај повеќе!

Во барокот, многу музичари работеле под покровителство на дворовите или црквите, како дел од музичките ансамбли од каде што добивале плата. Некои од нив, создавале специјална музика за настани, како празници или церемонии и често морале да ги исполнуваат барањата на покровителите. Затоа, тие работеле под голем притисок, но истовремено, во такви услови ги создале некои од најголемите музички дела на сите времиња.

Активности:

1. Дискусија: Барокни инструментални форми

- Кои инструментални форми се појавиле во периодот на барокот?
- Која инструментална барокна форма е составена од танцови делови?
- Што е карактеристика на *кончерито тросо*?
- Какво дело е музичката форма *концерти*?

2. Разликуваме свита и концерто гросо преку слушање музика

„Оркестарска свита“ бр. 3 во D-dur од Јохан Себастијан Бах

„Концерто гросо“ во g-moll оп. 6. бр. 8 од Арканцело Корели

Ислушај ги музичките примери!

Одговори на следниве прашања:

- Кое од двете дела ти звучеше потанцово?
- Каде слушна повеќе солистички моменти?
- Кое дело ти изгледаше како „разговор“ меѓу инструментите?
- Дали повеќе ти се допадна делото од Бах или од Корели? Зошто?

3. Слушање барокни вокало-инструментални форми.

Пример за слушање „Алелуја“ (*Ораториум Месија*) од Хендл

Пример за слушање музика – Кантата од Бах

Пример за слушање музика „Пасијата според Св. Матеј“ од Бах

Пример за слушање музика – корал од Бах

Постави прашања по сопствен избор во врска со слушаните музички фрагменти.

Појава на операта

„Сџариоџи мостџ во Фиренца“ од Ф.Р. Санџоро

Операта првпат се појавува во италијанскиот град Фиренца во доцниот XVI век. Група музичари, поети и мислители познати како **Фирентинска камерата** сакале да ја вратат уметноста на старогрчката трагедија. Тие верувале дека музиката треба да ги изразува емоциите на текстот. Така се создала нова форма – опера, во којашто музиката, поезијата и театарот се спојуваат во едно.

Првата опера е „**Дафне**“ од **Јакопо Пери**, изведена во Фиренца во 1597 година и всушност претставува пасторала, во која вокалните солисти изведуваат дијалози со инструментална поддршка. Премиерата на „Дафне“ наишла на интерес и восхит кај аристократската публика, што довело до брз развој на операта како уметничка форма.

Потоа следеле уште многу други опери, кои станале омилен забавен жанр во европските дворови и театри.

По своето раѓање во Фиренца, операта почнува брзо да се шири и во други италијански градови – прво во Рим, потоа во Венеција и Неапол, а оттаму и низ цела Европа – Германија (Хајнрих Шитц со операта „Дафне“), Англија (Хенри Персел со операта „Дидона и Енеј“) и Франција (Жан Батист Лили со операта „Алчеста“).

Клаудио Монтеверди

Најзначаен композитор од овој период е **Клаудио Монтеверди** (it. *Claudio Monteverdi*) (1567 - 1643). За разлика од другите композитори на своето време, Монтеверди внесува нови идеи во операта – неговите арии и дијалози имаат поразвиена мелодија и побогата хармонија. Тој верувал дека музиката може да ги изрази сите човечки чувства, па затоа во своите опери прикажува емоции како што се љубовта, тагата, радоста и болката. Монтеверди му дава посебна улога на оркестарот, не само како придружба, туку и како дел од драмските дејствија. Затоа, во историјата на музиката, Монтеверди се смета за прв голем реформатор на операта.

Една од неговите најпознати опери е „**Орфеј**“, која се издвојува по својата драматичност, експресивност и иновативност. Во оваа опера, чувствата на ликовите се прикажани многу убедливо, а оркестарот е составен од околу 40 различни инструменти – нешто што е многу необично за тоа време. За разлика од организацијата на денешниот оркестар, во оваа опера се користени инструменти од средновековниот период, што ѝ дава уникатна звучна боја.

Фрагмент од партитура од операта „Орфеј“ од К. Монтеверди

Дознај повеќе!

Операта „Орфеј“ (*L'Orfeo*) од Клаудио Монтеверди се смета за првата целосно зачувана опера со комплетна партитура, што овозможува таа и денес да се изведува речиси во оригиналниот облик. Операта „Орфеј“ премиерно била изведена во 1607 година во Мантова.

Активност:

1. Одговори усно на поставените прашања!

Каде првпат се појавува операта?

- а) Рим
- б) Венеција
- в) Фиренца
- г) Париз

Што сакала да постигне групата „Фирентинска камерата“ (*Camerata Fiorentina*)?

- а) Да создаде нова народна музика.
- б) Да ја оживее старогрчката трагедија преку музиката.
- в) Да го поедностави полифонискиот стил.
- г) Да создаде нов вид инструментална музика.

Кој ја компонирал првата опера „Дафне“?

- а) Монтеверди
- б) Ј.С. Бах
- в) Јакопо Пери
- г) Винченцо Галилеј

Кој композитор се смета за реформатор на операта?

- а) Бетовен
- б) Монтеверди
- в) Хендл
- г) Вивалди

Како се вика познатата опера од Монтеверди во која се вклучени 40 инструменти?

- а) Армида
- б) Орфеј
- в) Тоска
- г) Кармен

2. Ислушај ги зададените музички примери и направи разлика во употребата на инструментите кај едниот и кај другиот композитор!

„Tu dormi, e'll nil dolce sonno“ од Ј. Пери

Фрагмент од операта „Орфеј“ од К. Монтеверди

Георг Фридрих Хендл (1685-1759)

Г.Ф. Хендл

Георг Фридрих Хендл (*dt. Georg Friedrich Händel*) бил еден од најзначајните композитори на барокот. Роден е на 23 февруари 1685 година во градот Хале, Германија. Хендл патувал и работел во повеќе земји. Починал во Лондон во 1759 година, каде што бил и погребан во Вестминстерската катедрала – чест што ја добиваат само најпочитуваните личности во Англија.

Хендл уште од мал ја покажал својата љубов кон музиката, но неговиот татко не сакал тој да стане музичар. Сепак, Хендл тајно вежбал на клавир и оргули, и со време станал вистински виртуоз. Студирал музика во Хале, потоа заминал во Италија, каде што ги запознал стиловите на италијанската опера и на црковната музика. По неколку години, Хендл се преселил во Лондон, каде што останал до крајот на својот живот. Таму станал многу популарен како

композитор на опери, а подоцна и на ораториуми.

Музиката на Хендл е величествена, јасна и многу изразна. Во своето творештво тој често користи контрасти во динамика (гласно/тивно), различни темпа, јасни мелодии, и многу хорови што ја истакнуваат драмата. Неговата музика е полна со енергија и често буди силни емоции.

Најпознатото дело на Хендл е ораториумот „Месија“, кој денес се изведува насекаде во светот. Покрај тоа, тој ги напишал и следниве многу познати композиции: операта „Риналдо“, оркестарската свита „Музика на вода“, оркестарската свита „Музика за огномет“, и други.

Операта „Риналдо“ (*Rinaldo*) – е прва опера напишана специјално за англиска публика (1711), содржи многу ефектни сцени, прекрасни арии и магични моменти. Најпозната арија од оваа опера е „Дозволи ми да плачам“ (*Lascia ch'io pianga*).

„Музика на вода“ (*Water Music*) е оркестарска свита напишана за посебна пригода, кога кралот и неговата свита имале организирано крстарење по Темза. Делото се одликува со весел и свечен карактер соодветно на намената.

„Дозволи ми да плачам“ - оригинална хартијна нота на Хендл

„Музика за кралски огномет“ (*Music for the Royal Fireworks*) – е уште една познато дело, напишано за голема кралска прослава.

Хендл бил ценет во своето време, а и денес се смета за еден од најголемите композитори во историјата. Тој ја збогатил англиската музика и поставил темели за развојот на вокалната и на хорската уметност.

Дознај повеќе!

- „Риналдо“ е опера од Георг Фридрих Хендл, компонирана во 1711 година, и била првата опера на италијански јазик напишана специјално за лондонската сцена. Кога операта била премиерно изведена во Лондон, на сцената имало вистински гулаби, огномет и мечеви! Еден од актерите дури позајмил меч од кралот Џорџ I, за сцената – но кралот бил толку воодушевен, што не се налутил туку се насмеал!

- За време на премиерата на изведбата на хорот „Алелуја“ од ораторијумот „Месија“ од Хендл, кралот Џорџ II станал на нозе, трогнат од величественоста на музиката. Според протоколот и публиката станала на нозе. Овој обичај станал традиција што и денес се практикува – публиката станува кога се изведува хорот „Алелуја“.

Активност:

1. Ислушај ги зададените музички примери од Г. Ф. Хендл, а потоа направи разлика во поглед на темпото, карактерот и начинот на изведба!

- Ариа „Дозволи ми да плачам“ (*Lascia ch'io pianga*) од операта „Риналдо“ (*Rinaldo*)

- Фрагмент од свитата „Музика на вода“ (*Water Music*)

- „Алелуја“ (*Hallelujah*) од ораториумот „Месија“ (*Messiah*)

Јохан Себастијан Бах (1685-1750)

J.C. Бах

Јохан Себастијан Бах (*dt. Johhan Sebastian Bach*) е еден од најголемите композитори во историјата на западната музика. Роден на 31 март 1685 година во градот Ајзенах, Германија, и се смета за гениј во музиката од барокниот период. Потекнува од големо музичко семејство. Неговите родители и роднини биле познати музичари. Многу рано почнал да се занимава со музика и изучувал чембало, оргули и виола. По некое време, Бах станал органист, учител и концерт-мајстор во различни градови во Германија, вклучувајќи го и Лајпциг, каде што ги поминал последните години од својот живот. Бах имал 20 деца, од кои многумина станале музичари и го продолжиле неговиот пат. Иако Бах бил многу ценет за време на својот живот, неговото големо влијание во музиката било препознаено и вреднувано многу повеќе по неговата смрт.

Музиката на Бах е позната по својата сложеност и длабочина. Неговата оставина брои повеќе од 1 000 дела, компонирал вокално-инструментални, инструментални и композиции за клавир (оргули). Една од неговите најголеми вештини било мајсторското користењето на **полифонијата**.

Оригинална партитура на Ј.С.Бах

Негови најпознати дела се: „Миса во h-moll“, „Бранденбуршки концерти“, „Добро темпериран клавир“, „Уметноста на фугата“, „Пасија по Матеј“, и други.

„Миса во h-moll“ е едно од најголемите музички дела на Бах, создадено во последните години од неговиот живот, во коешто комбинира хорови и солисти со оркестар и е едно од најзначајните дела во барокната музика.

„Бранденбуршки концерти“ е серија од шест концерти за различни инструментални состави, што се одликуваат со висока техничка изведба, со разновидност на стилови и со брилијантна оркестрација. Бах со овие концерти ја покажува својата виртуозност како композитор и како оркестратор („Бадинерија“ е една од најпознатите и најдинамични композиции од „Бранденбуршките концерти“, се изведува како брзо и енергично дело и е позната по својата веселост и темпо).

„Добро темпериран клавир“ е збирка од две книги со вкупно 48 прелудиуми и фуги за клавир, напишани во сите тоналитети (дур и мол).

„Уметноста на фугата“ е серија од 14 фуги и канони, во кои Бах ги истражува и разработува техниките на полифонијата. Музиката се карактеризира со голема сложеност, при испреплетување на темата низ повеќе гласови. Ова дело е генијален пример на композиторската совршеност на Бах.

„Пасија по Матеј“ е едно од најзначајните вокално-инструментални дела на Бах. Аријата „Смилувај се“ (*Erbarme dich*) е многу емоционална и се изведува од сопран. Тоа е момент на длабока емоција, со музика што ја изразува жалоста и болката на ликовите.

Бах не само што ги развил музичките изразни средства на барокниот стил, туку ја поставил основата за натамошниот развој на класичната музика. Неговото влијание е длабоко и трајно.

Иако за време на неговиот живот не бил познат како денес, по неговата смрт Бах станал еден од најголемите композитори на сите времиња. Неговата музика влијаела на многу генерации композитори, а неговите дела се едни од најубавите во светската историја на музиката.

Дознај повеќе!

- Интересно е што, иако Бах и Хендл се родени во иста година (1685) и на релативно мала оддалеченост еден од друг, тие никогаш не се сретнале. Бах дури и се обидел да го запознае Хендл, но без успех.
- Јохан Себастијан Бах бил познат по својата неверојатна способност за импровизација. Кралот Фридрих II од Прусија го поканил Бах на својот двор и му задал многу сложена музичка тема, предизвикувајќи го да импровизира. Никој не очекувал дека Бах ќе успее, но тој по два месеца ја создал збирката мелодии „Музичка жртва“ во која успеал да одговори на сложеното барање на кралот.

Активност:

1. Ислушај ги музичките примери од Ј. С. Бах, а потоа направи разлика во поглед на темпото, карактерот и начинот на изведба!

„Бадинерија“

„Прелудиум и Фуга“ во c- moll

„Бранденбуршки концерти“ бр. 3

Арија „Смилувај се“ (*Erbarme dich*) од „Пасија по Матеј“

Антонио Вивалди (1678-1741)

А. Вивалди

Антонио Вивалди (*it. Antonio Vivaldi*) бил еден од највлијателните композитори на барокната епоха. Роден е на 4 март 1678 година во Венеција, Италија, во семејство на музичари – неговиот татко бил виолинист и прв учител на Антонио. Вивалди уште од мал покажал голема љубов кон музиката, особено кон виолината, инструментот што подоцна ќе го направи славен во цела Европа.

Иако станал свештеник, Вивалди најмногу се занимавал со музика. Поради црвената боја на косата, го добил прекарот „Црвениот свештеник“ (*Il Prete Rosso*). Најголем дел од животот го поминал како наставник и композитор во едно женско училиште во Венеција (*Ospedale della Pietà*), каде што создавал музика за оркестарот составен од ученичките – исклучително талентирани девојки.

Музиката на Вивалди е весела, виртуозна, живописна и енергична. Тој бил мајстор на мелодијата и ги развил формите на концертот, особено солистичкиот концерт (кога соло инструментот е придружуван од оркестар).

Негово најпознато дело е циклусот од четири концерти „Годишни времиња“. Секој концерт претставува едно годишно време („Пролет“, „Лето“, „Есен“ и „Зима“) и содржи звуци од природата, пејзажи и настани (грмежи, дожд, птици, лов...). Овие концерти се првиот пример за програмска музика – кога преку насловот на композицијата се определува содржината, идејата или расположението. Покрај нив, Вивалди напишал и повеќе од 500 концерти (за виолина, флејта, за гудачки и други инструменти), потоа црковна музика, над 40 опери, од кои некои биле многу популарни во неговото време.

Партијатура од Вивалди

Дознај повеќе!

- Иако бил многу славен за време на својот живот, Вивалди умрел во сиромаштија во Виена и паднал во заборав речиси 200 години, сè до XX век кога неговата музика повторно станала популарна.
- Вивалди, исто така бил иноватор – тој е меѓу првите композитори на програмската музика (*Годишни времиња*).
- Ученичките од училиштето каде што работел неговите дела ги изведувале зад решетки бидејќи публиката не смеела директно да ги гледа девојките.

Активности:

1. Слушни го зададениот пример и опиши на кој начин А.Вивалди успеал да ја „наслика“ пролетта!

2. Истражуваме занимливости поврзани со творештото на композитори

- Поделете се во три групи:

Група **А**: истражи занимливости што се поврзани со творештвото на Г. Ф. Хендел

Група **Б**: истражи занимливости што се поврзани со творештвото на Ј. С. Бах

Група **В**: истражи занимливости што се поврзани со творештвото на А. Вивалди

Направете презентација во пауерпоинт!

НАСОЧЕНО СЛУШАЊЕ

Насоченото слушање претставува внимателно следење на музичкото дело преку слушање, со цел да се препознае неговиот автор, наслов, изведувач и изведувачки состав. За време на слушањето треба да се обрне внимание на музичките изразни средства како на пр.:

- *темпо* – брзина на изведување на музиката;
- *динамика* – јачина на звукот(музичките тонови);
- *мелодија* – музичка мисла создадена од низа тонови;
- *боја на инструменти* (тембр) – карактеристичниот звук на еден инструмент;
- *боја на глас* - карактеристичниот квалитет на звукот на гласот што го прави препознатлив и различен од другите гласови;
- *музичка форма* – структура и организираност на едно музичко дело;
- *карактер* - начинот на кој делото или изведбата звучи и какво расположение, емоција или впечаток предизвикува кај слушателот и др.

Со насочено слушање можеме подобро да ја разбереме изведбата на композицијата и да ги вреднуваме видот и бројноста на инструментите, динамичките нијансирања, темпото, техничката подготвеност на изведувачите и нивната изразност.

Дознај повеќе!

Фонографот на Томас Едисон – почеток на слушањето музика во домот

Американецот Томас Едисон (1847-1931) е еден од најголемите пронаоѓачи во историјата. Поради неговата богата пронаоѓачка дејност, често бил нарекуван „Волшебникот од Менло парк“, според лабораторијата каде што создал многу од своите пронајдоци. Во текот на животот, Едисон успеал да регистрира 1 093 патенти – навистина извонредна бројка за еден поединец. Еден од неговите најважни пронајдоци е фонографот од 1877 година, првиот уред што овозможил снимање и репродукција на звук (музика) и човечки глас. Овој револуционерен изум овозможил зачувување на звучен материјал кој дотогаш можел да се слушне само во моментот на изведување. Фонографот е почеток на звучната технологија. Понатаму се изумени грамофонот, магнетофонот, касетофонот, компакт-дискот (CD), и дигиталните формати и современите платформи за музика како *трз* и *онлајн стриминг-сервиси*.

Т. Едисон со фонограф

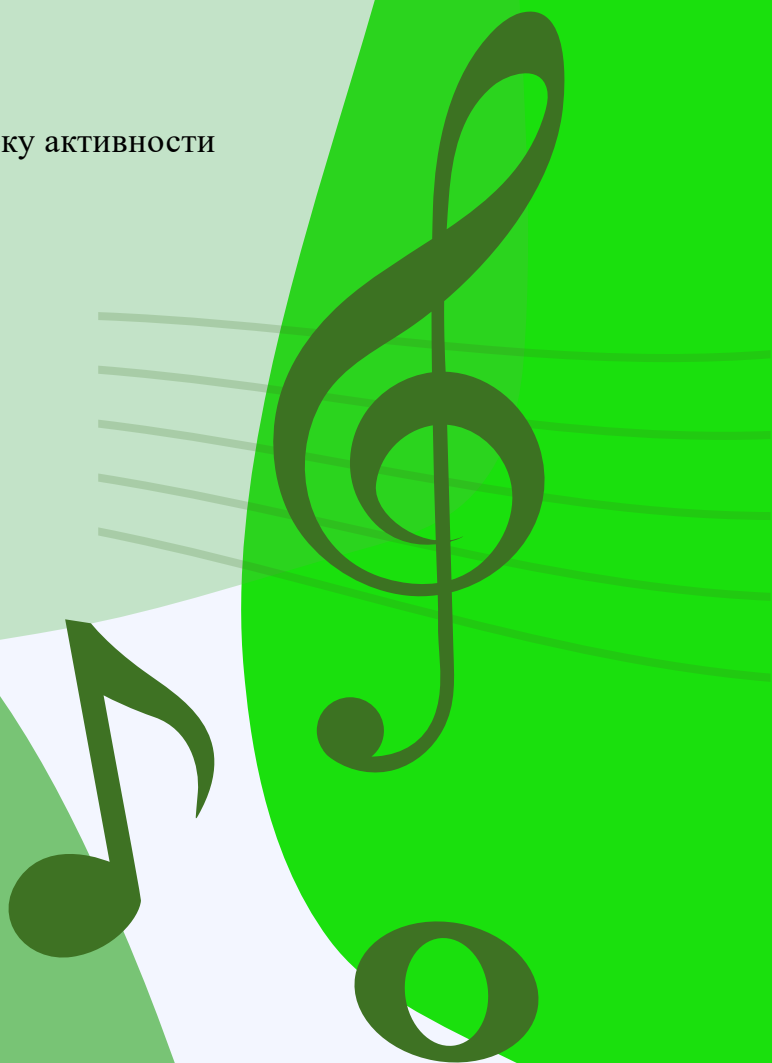

Носачи на звук

2. МУЗИЧКА ТЕОРИЈА ● ПРЕКУ ПРАКТИКА

СОДРЖИНИ:

- Скали и интервали
- Ритам, метар и такт
- Апликации за пишување ноти преку активности

Поими:

- тонски систем, октава, виолински клуч, бас клуч, повишувалка, снижувалка, разрешувалка, полустепен, цел степен, степен и пол, тетракорд, стапало, C-dur, a-moll, G-dur, e-moll, F-dur, d-moll, дурска скала, природен, хармонски и мелодиски вид на молската скала, паралелни скали; прима, секунда, терца, кварта, квинта, секста, септима, октава
- нотни вредности, рамноделни тактови: дводелен, триделен и четириделен такт со двојна поделба на мерна единица; нерамноделни тактови: тактови со мерна единица осмина

Ќе научиш да:

- разликуваш, споредуваш и анализираш карактеристики на звучни примери преку објаснување на изразните елементи и да ги користиш преку пеење/свирење на едногласни и двогласни песни и вежби со примена на нотен запис;
- разликуваш аудитивно и да применуваш рамноделни и нерамноделни тактови во придружба на познати музички примери со различен ритам и музички метар;
- користиш апликации за музичка нотација со примена на научените музички изразни елементи.

СКАЛИ И ИНТЕРВАЛИ

Тонски систем и октави

Сите тонови што постојат во музиката се наредени во една низа од тонови, што ја нарекуваме **тонски систем**. Во него, седумте основни тонови (с, d, e, f, g, a, h) се повторуваат повеќепати, но секогаш на различна висина – од најдлабокиот до највисокиот тон.

За полесно да ги разликуваме овие повторувања, тонскиот систем го делиме на октави. Една октава опфаќа седум тонови по ред, на пр. с, d, e, f, g, a, h, и секоја октава има свое посебно име според местото што го зазема во тонскиот систем.

Имињата на октавите се следниве:

Супконтра октава (најдлабока): 2C, 2D, 2E, 2F, 2G, 2A, 2H

Контра октава (длабока): 1C, 1D, 1E, 1F, 1G, 1A, 1H

Голема октава: C, D, E, F, G, A, H

Мала октава: c, d, e, f, g, a, h

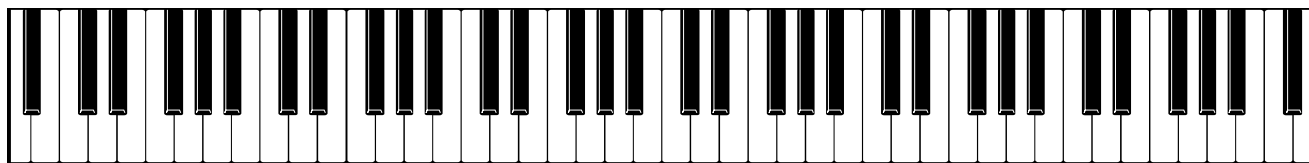
Прва октава: c¹, d¹, e¹, f¹, g¹, a¹, h¹

Втора октава: c², d², e², f², g², a², h²

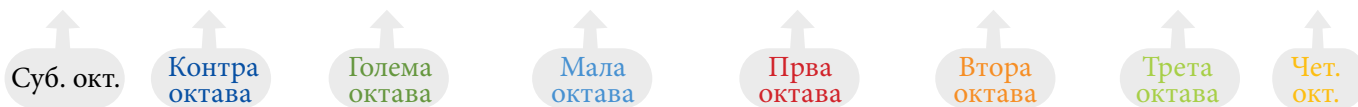
Трета октава: c³, d³, e³, f³, g³, a³, h³

Четврта октава: c⁴, d⁴, e⁴, f⁴, g⁴, a⁴, h⁴

Петта октава (највисока): c⁵, d⁵, e⁵, f⁵, g⁵, a⁵, h⁵

2A 2H 1C 1D 1E 1F 1G 1A 1H C D E F G A H c d e f g a h c¹ d¹ e¹ f¹ g¹ a¹ h¹ c² d² e² f² g² a² h² c³ d³ e³ f³ g³ a³ h³ c⁴

Дознај повеќе!

Човечкиот глас има свој опсег кој зависи од полот и од видот на гласот. Најчесто, гласот се движи во рамките на следниве октави:

Машки гласови (бас, баритон, тенор): од **E** (голема октава) до **g¹** (прва октава)

Женски гласови (алт, мецосопран, сопран): од **f** (мала октава) до **c³** (трета октава)

Од друга страна, човечкото уво има неверојатна способност – може да слушне звуци од околу 20 Hz до 20 000 Hz, што значи опсег што опфаќа делови од под супконтра октавата па сè до петтата октава и понатаму!

Тоа значи дека сме во можност да слушнеме и звуци што не можеме да ги отпееме – особено оние екстремно ниски или високи тонови што ги произведуваат инструментите, животните или електронските уреди.

Музичките инструменти имаат можност да ги изведуваат сите тонови од тонскиот систем. Секој инструмент има свој тонски опсег, односно дел од тонскиот систем што може да го опфати при свирењето. На пример, пијаното како инструмент со најголем опсег ги опфаќа речиси сите тонови од супконтра до петтата октава. Други инструменти, како што се виолината, флејтата, кларинетот или тромбонот, имаат различни опсези, но сите тие, заедно, овозможуваат целосна покриеност на тонскиот систем. Затоа, музичката уметност преку инструменталната изведба има неограничени можности за изразување.

Активност:

1. Напиши ги во тетратка тоновите на следните октави со користење на музичката азбука:

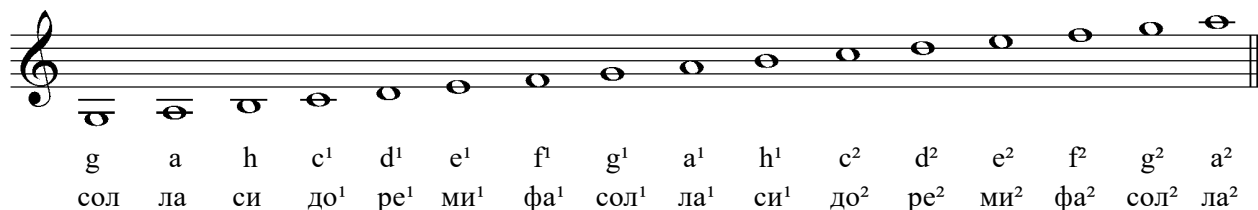
Контра октава	___	___	___	___	___	___	___
Голема октава	___	___	___	___	___	___	___
Мала октава	___	___	___	___	___	___	___
Втора октава	___	___	___	___	___	___	___

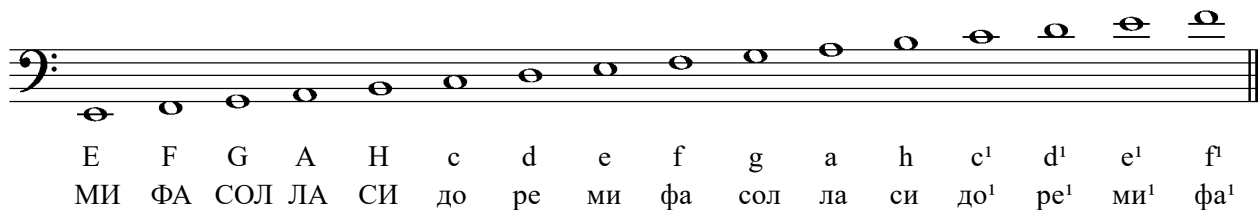
Именување на тонови во виолински и бас клуч

Како што знаеме знаците со кои се бележат тоновите се викаат ноти и тие се пишуваат во линиски систем. За да можеме точно да ги определиме имињата на нотите (според азбуката или солмизацијата) во линискиот систем, на почетокот од секој линиски систем запишуваме клуч, виолински или бас клуч (и други клучеви).

Ноти во виолинскиот клуч:

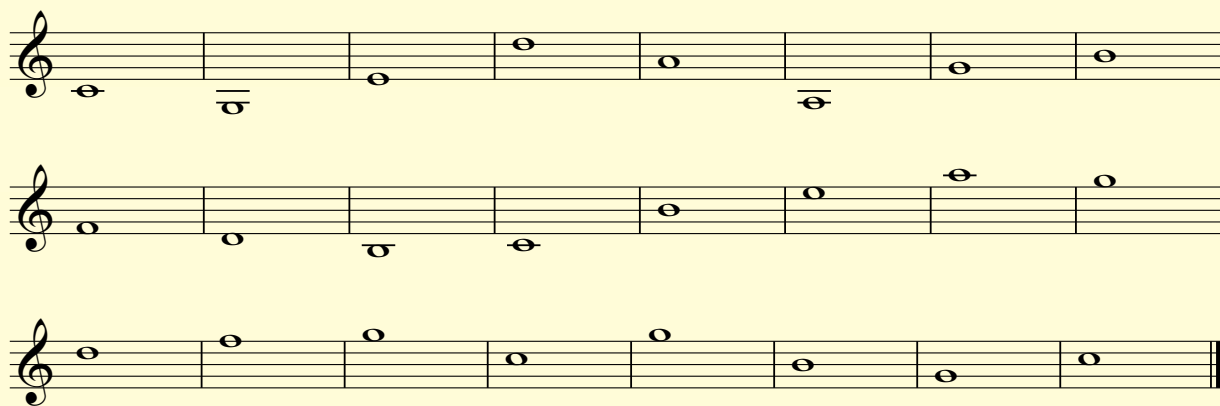

Ноти во бас клучот:

Активности:

1. Вежби за читање ноти во виолински клуч:

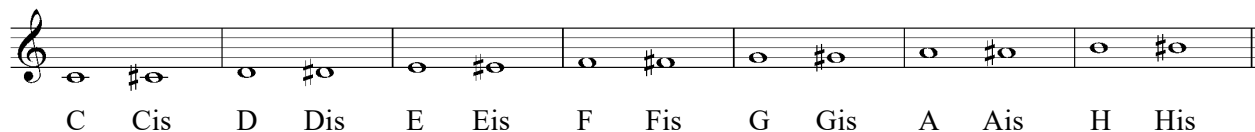
2. Вежби за читање ноти во бас клуч:

Повишени и снижени тонови – предзнаци (диез, бемол и бекар)

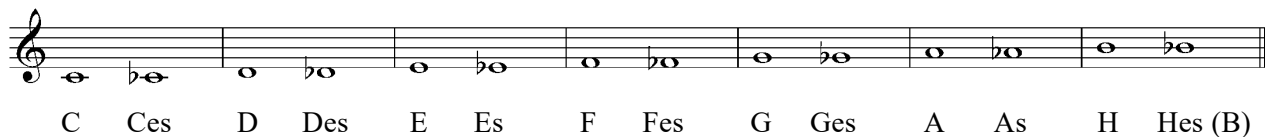
Во рамките на тонскиот систем, покрај основните (природните) тонови, се сретнуваат повисоки и пониски варијанти на тие тонови. Овие промени се вршат со помош на специјални музички симболи наречени **предзнаци**.

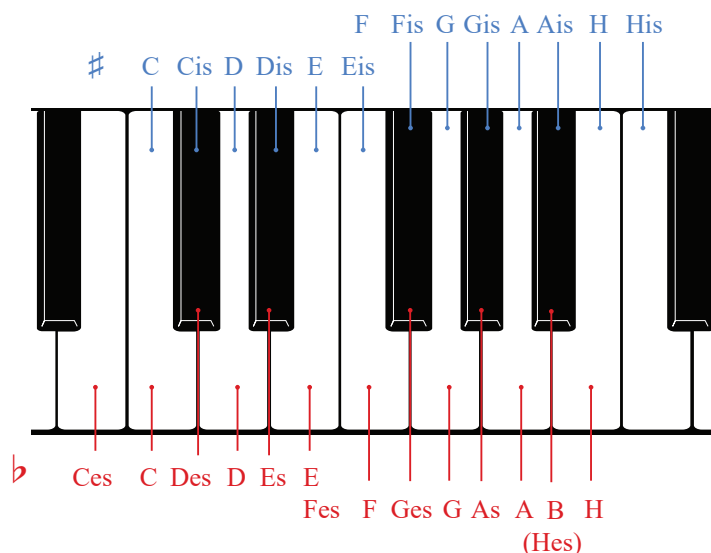
Знакот што служи за повишување на висината на тонот се нарекува **повишувалка (диез #)**. Таа се поставува пред нотниот знак, на иста линија или во иста празнина каде што се наоѓа нотата, и ја зголемува нејзината висина за половина тон (полустепен). При именување на таквите ноти, на нивното основно име се додава наставката -ис (пример: од C се добива Cis).

Симболот што се користи за намалување на висината на еден тон се нарекува **снижувалка (бемол b)**. Овој знак, исто како и повишувалката, се поставува пред нотата – на иста линија или во истата празнина, и ја снижува нејзината висина за половина степен.

При снижување на тоновите, на неговото име се додава наставката -ес (пример: од D се добива Des).

На горната слика, со помош на тастатурата од пијаното, се објаснуваат повишените и снижените тонови.

Покрај знаците за повишување и снижување, постои и знак што служи за поништување на нивното дејство. Овој знак се нарекува **разрешувалка (бекар ♮)**.

Разрешувалката се става пред нотата и ја враќа на нејзината природна (основна) висина, без повишување или снижување. Со други зборови, ако некоја нота претходно била променета со повишувалка или со снижувалка, разрешувалката го укинува тоа дејство и ѝ го враќа првобитното име.

Пример: ако нотата Fis се разреши, таа повторно станува F или Es станува E.

Активност:

1. Прашања:

- Што се случува со тонот ако покрај него има знак #?
- Што значи знакот ♭ покрај тонот E?
- Ако тонот Fis е променет со знакот ♮, кој тон ќе се свири?
- Каков е ефектот на знакот ♮ (бекар) врз тонот што претходно имал диес или бемол?
- Во тетратка напиши 3 тона со диес и 3 со бемол:

Диес: _____

Бемол: _____

Музичка скала и нејзините елементи

Музичката скала се состои од седум тонови што се подредени според музичката азбука, при што првиот тон се повторува како осми.

Елементи на музичката скала се:

Стапало е местото на тонот во една музичка скала. Стапалата се обележуваат со римски броеви (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII).

Полустепен е најмалото растојание помеѓу две соседни стапала. Се обележува со $1/2$.

Степен е растојание од два полустепена. Се обележува со $1/1$.

Тетракорд претставува делење на една музичка скала на два еднакви дела. Секоја музичка скала има прв или долен тетракорд, кој ги содржи степените I, II, III и IV и втор или горен тетракорд, кој ги содржи степените V, VI, VII и VIII.

Именувањето на тоновите во една музичка скала се врши на два начини: со солмизација и алфабет.

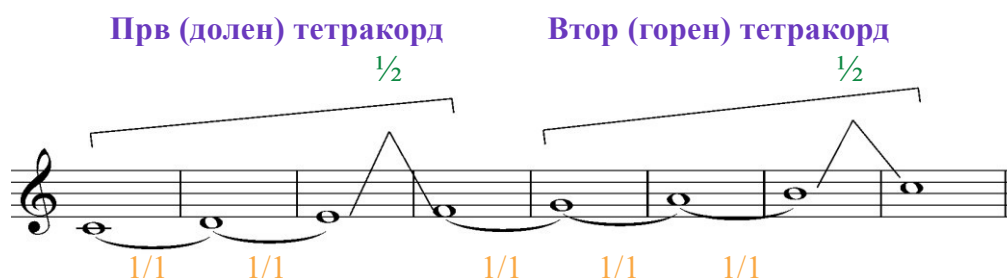
Солмизацијата е систем на именување со слоговите: до, ре, ми, фа, сол, ла, си – кои се користат особено во едукативни цели за полесно интонирање и препознавање на тоновите.

Од друга страна се користат буквите од латинската азбука: A, B, C, D, E, F, G, каде што C одговара на **до**, **D** на **ре**, и така натаму. Овој систем најмногу се користи во теоретската анализа, во нотната литература и во меѓународен контекст.

Двата системи се комплементарни и во наставата по музика често се користат заедно.

C-dur (основна скала)

Скалата која започнува со тонот **с** и завршува со **с** се нарекува C - dur скала.
C - dur скалата е основна музичка скала.

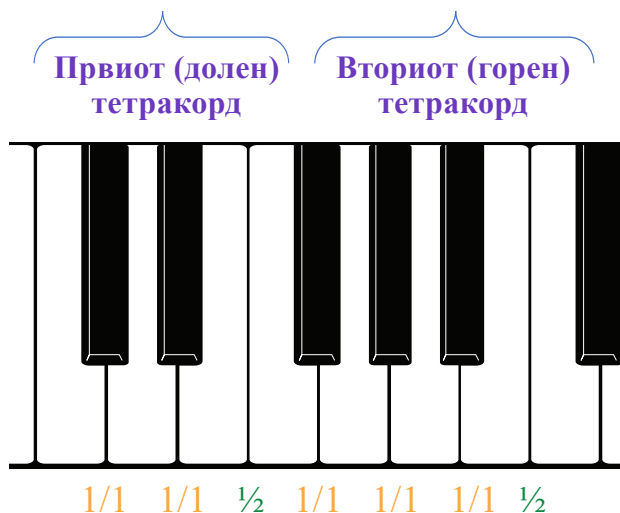
Солмизација:	до	ре	ми	фа	сол	ла	си	до
Алфабет:	с	d	e	f	g	a	b	с
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

Прв (долен) тетракорд $1/1, 1/1, 1/2$

Втор (горен) тетракорд $1/1, 1/1, 1/2$

Полустепен $1/2$

Тон (Степен) $1/1$

Солмизација: до ре ми фа сол ла си до

Алфавет: с d e f g a h c

Стапала: I II III IV V VI VII VIII

Пример: тема во C-dur

Ода на радоста извадок од IX-та симфонија на Лудвиг ван Бетовен

Дознај повеќе!

Дурските скали имаат светол, весел и оптимистички звучен карактер. Затоа, кога ги слушате чувствувате позитивни емоции.

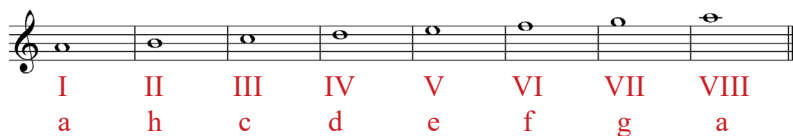
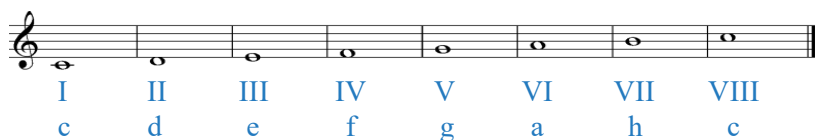
Активност:

1. Запиши ја во тетратка C-dur скалата со сите нејзини карактеристики!

Молски скали

Секоја дурска скала има своја паралелна молска скала. Молска скала се добива со изведување од дурската. Се зема нејзиното шесто стапало кое станува прво стапало и се нижат тоновите на молската скала. На тој начин се добива друг редослед на распоредот на цели и полустепени, па молската скала има поинаква звучна боја од дурската.

На пример, шестиот тон во C-dur скалата е тонот а. Ако од тој тон изградиме нова скала со истите тонови како C-dur, ќе добиеме a-moll скала. Оваа нова скала е паралелна на C-dur, бидејќи ги има истите тонови и нема предзнак.

Дознај повеќе!

- Молските скали имаат нежен, меланхоличен и тажен звучен карактер.
- Името на дурските скали се бележи со голема буква (на пример: C-dur).
- Името на молските скали се бележи со мала буква (на пример: a-moll).

Видови молски скали:

Во теоријата на музиката постојат три главни видови молски скали:

- 1. Природна молска скала** – се гради без никакви измени на тоновите.
- 2. Хармонска молска скала** – се разликува од природната по тоа што VII стапало е повишено за полустепен.
- 3. Мелодиска молска скала** – се користат две верзии: при искачување VI и VII стапало се повишуваат, а при симнување се користи природната молска скала.

a-moll природен вид

a-moll скала е паралелна скала на C-dur. Таа нема предзнаци, исто како и C-dur.

a-moll започнува и заршува на тонот **a** и се движи по следниов редослед на тонови: a, h, c, d, e, f, g, a. Во оваа скала, полустепените се наоѓаат меѓу II – III (**h** – **c**) стапало и V–VI (**e** – **f**) стапало.

Прв (долен) тетракорд **Втор (горен) тетракорд**

$\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$

1/1 1/1 1/1 1/1 1/1

Солмизација:	ла	си	до	ре	ми	фа	сол	ла
Алфавет:	a	h	c	d	e	f	g	a
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

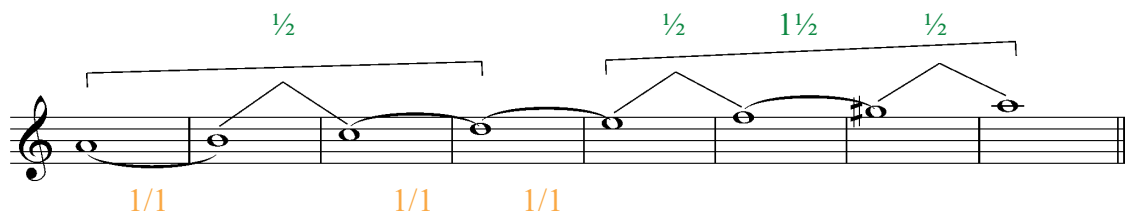
Прв (долен) тетракорд **Втор (горен) тетракорд**

1/1 $\frac{1}{2}$ 1/1 1/1 $\frac{1}{2}$ 1/1 1/1

Солмизација:	до	ре	ми	фа	сол	ла	си	до	ре	ми	фа	сол	ла
Алфавет:	c	d	e	f	g	a	h	c	d	e	f	g	a
Стапала:						I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

a-moll хармонски вид

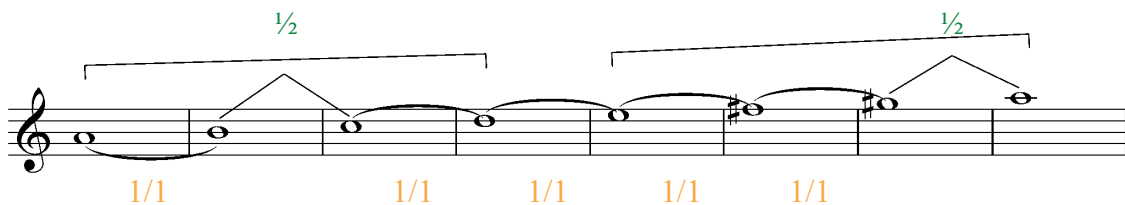
Во a-moll хармонски вид седмото стапало е повишено. Таа започнува и завршува на тонот **a** и се движи вака: a, h, c, d, e, f, gis, a. Повишувањето на **g** во **gis** создава растојание од $1\frac{1}{2}$ степен помеѓу VI и VII стапало.

Прв (долен) тетракорд**Втор (горен) тетракорд**

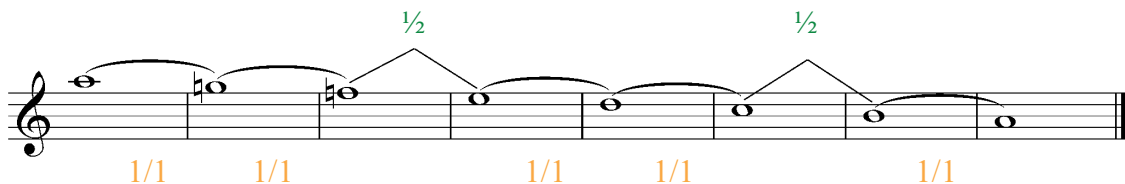
Солмизација:	ла	си	до	ре	ми	фа	сол #	ла
Алфабет:	а	h	с	d	е	f	gis	а
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

a-moll мелодиски вид

a-moll мелодиска скала се разликува при искачување и симнување. При искачување, VI и VII стапало се повишуваат (**f** во **fis** и **g** во **gis**), додека при симнување се користат природните тонови (**f** и **g**), исто како кај природната молска скала.

Прв (долен) тетракорд**Втор (горен) тетракорд**

Солмизација:	ла	си	до	ре	ми	фа#	сол #	ла
Алфабет:	а	h	с	d	е	fis	gis	а
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

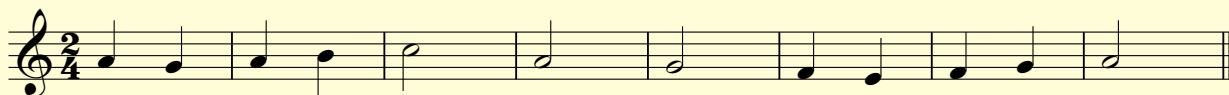

ла	сол	фа	ми	ре	до	си	ла
а	g	f	е	d	с	h	а
VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I

АКТИВНОСТ:

1. Прегледај ги дадените мелодиски линии и во тетратката одреди на кој вид на a-moll припаѓа секоја од нив!

G-dur

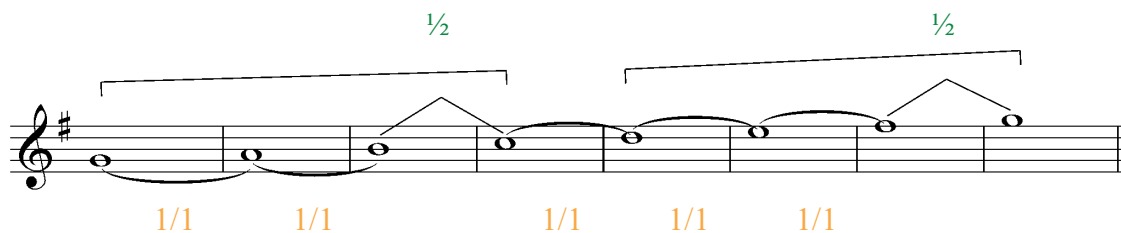
G-dur скалата почнува и завршува со тонот **g**.

Се состои од следниве тонови: g, a, h, c, d, e, fis, g.

Има еден предзнак – повишен тон **f (fis)**.

Прв (долен) тетракорд

Втор (горен) тетракорд

Солмизација:	сол	ла	си	до	ре	ми	фа#	сол
Алфabet:	g	a	b	c	d	e	fis	g
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

Пример: дел од композиција во G-dur

Менует во G-dur
Јохан Себастиан Бах

The image displays a musical score for a Minuet in G major by Johann Sebastian Bach. The score is written for piano in 3/4 time, featuring a treble and bass staff. The key signature has one sharp (F#). The melody in the treble staff consists of eighth and quarter notes, while the bass staff provides a simple harmonic accompaniment with half and quarter notes. The score is divided into four measures per system, with repeat signs at the end of the fourth measure in each system.

Активност:

1. Запиши ја во тетратка G-dur скалата со сите нејзини карактеристики!

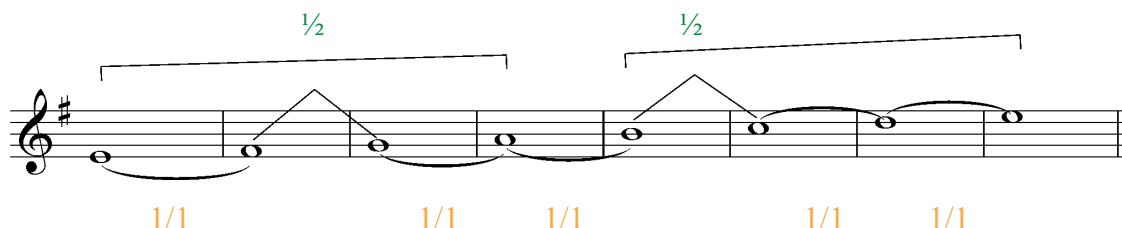
e-moll природен вид

e-moll е паралелната скала на G-dur. e-moll природен вид почнува и завршува на тонот **е**. Се состои од тоновите: е, fis, g, a, h, c, d е.

Нема повишени или снижени тонови (освен **fis**, кој е предзнак од паралелната G-dur скала). Ги користи истите тонови како и G-dur, но почнува од VI стапало (е).

Прв (долен) тетракорд

Втор (горен) тетракорд

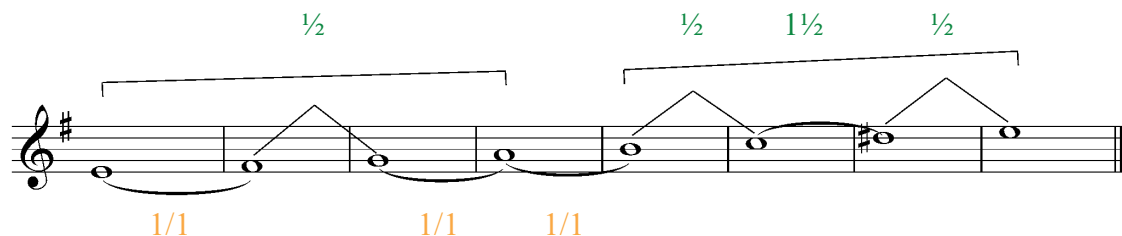
Солмизација:	ми	фа#	сол	ла	си	до	ре	ми
Алфabet:	е	fis	g	a	h	c	d	e
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

e-moll хармонски вид

e-moll хармонски вид почнува и завршува на тонот **е**. Се состои од тоновите: е, fis, g, a, h, c, dis, е. Седмото стапало **d** е повишено за полустепен **dis** во однос на природниот вид. Ова повишување се прави за да се добие хармонска функција меѓу VII и VIII стапало. Повишувањето на **d** во **dis** создава $1\frac{1}{2}$ степен помеѓу VI и VII стапало.

Прв (долен) тетракорд

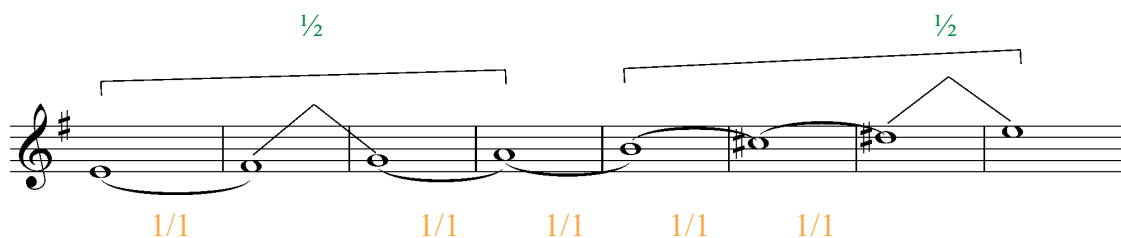
Втор (горен) тетракорд

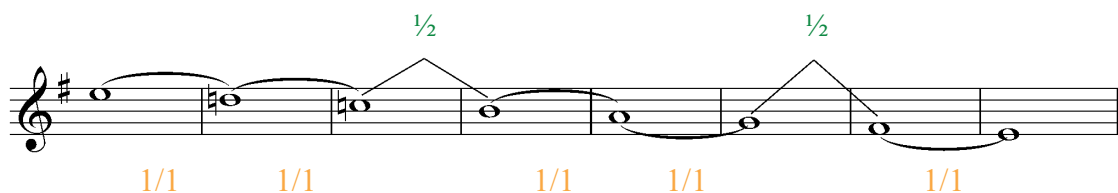
Солмизација:	ми	фа#	сол	ла	си	до	ре #	ми
Алфabet:	е	fis	g	a	h	c	dis	e
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

е-moll мелодиски вид

е-moll мелодиски вид започнува и завршува на тонот е и има различен состав на тонови при искачување и симнување. При искачување, VI и VII стапало се повишуваат (с во **cis** и d во **dis**), додека при симнување се користат природните тонови (с и d), исто како кај природната молска скала.

Прв (долен) тетракорд**Втор (горен) тетракорд**

Солмизација:	ми	фа#	сол	ла	си	до#	ре#	ми
Алфabet:	е	fis	g	a	h	cis	dis	е
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

Солмизација:	ми	ре	до	си	ла	сол	фа#	ми
Алфabet:	е	d	c	h	a	g	fis	е
Стапала:	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I

Активност:

1. Прегледај ги дадените мелодиски линии и одреди на кој вид е-moll скала припаѓаат!

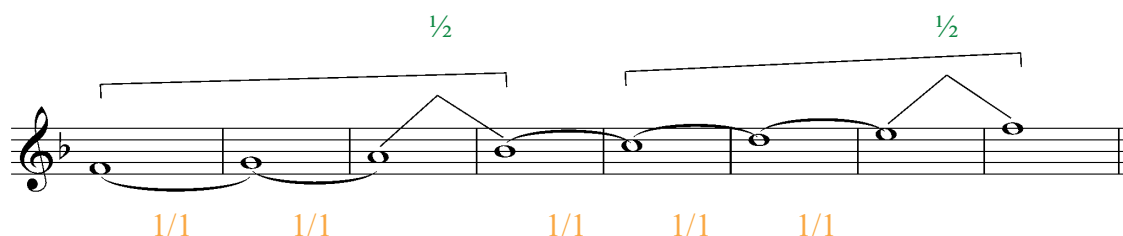
F-dur

F-dur скалата е дурска скала која започнува и завршува на тонот **f** и има еден снижен тон – **b** (*си-бемол*). Тоновите на F-dur скалата се: f, g, a, b, c, d, e, f.

F-dur содржи еден предзнак, *бемол* (b) или *си бемол*.

Прв (долен) тетракорд

Втор (горен) тетракорд

Солмизација:	фа	сол	ла	си ^b	до	ре	ми	фа
Алфabet:	f	g	a	b	c	d	e	f
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

Пример: дел од композиција во F-dur

Германски танц во F-dur Волфганг Амадеус Моцарт

Активност:

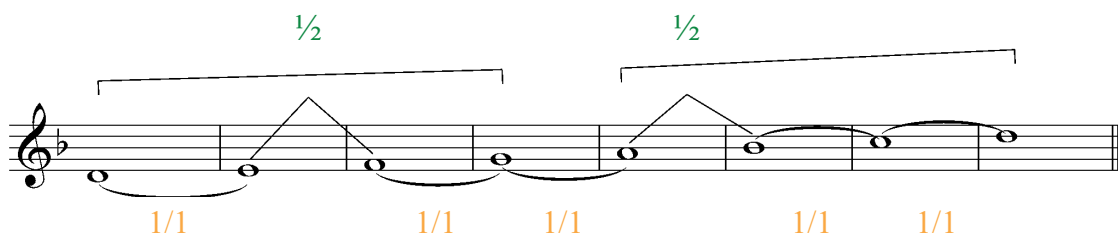
1. Запиши ја во тетратка F-dur скалата со сите нејзини карактеристики!

d-moll природен вид

d-moll е паралелна молска скала на F-dur.

d-moll природниот вид е молска скала која започнува и завршува на тонот **d** и се гради според природниот модел на молската скала, без никакви повишувања или снижувања на тоновите. Тоновите на d-moll природна скала се: d, e, f, g, a, b, c, d.

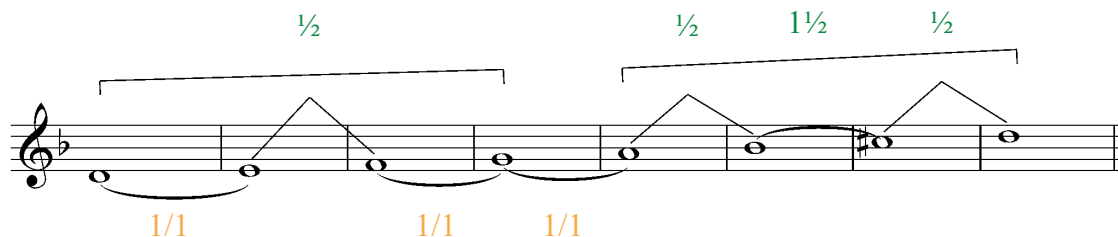
Има еден предзнак, бемол ($\flat$) или *си бемол*.

Прв (долен) тетракорд**Втор (горен) тетракорд**

Солмизација:	ре	ми	фа	сол	ла	си $\flat$	до	ре
Алфabet:	d	e	f	g	a	b	c	d
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

d-moll хармонски вид

d-moll хармонски вид почнува и завршува со тонот **d**. Се состои од тоновите: d, e, f, g, a, b, **cis**, d. Седмото стапало **c** е повишено за полустепен **cis**. Како и во другите молски хармонски скали, повишувањето на VII стапало (**c** во **cis**) создава $1\frac{1}{2}$ степен помеѓу VI и VII стапало.

Прв (долен) тетракорд**Втор (горен) тетракорд**

Солмизација:	ре	ми	фа	сол	ла	си $\flat$	до #	ре
Алфabet:	d	e	f	g	a	b	cis	d
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

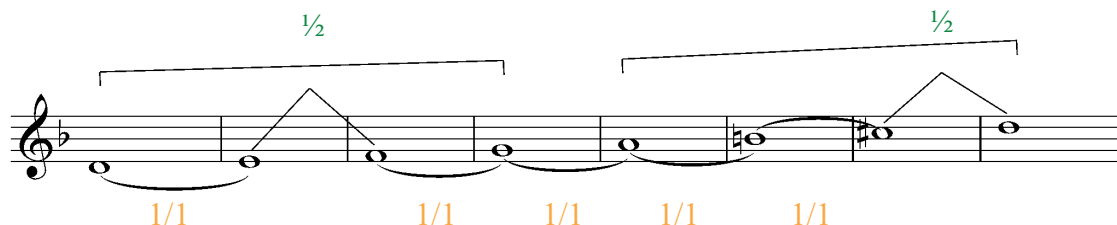

d-moll мелодиски вид

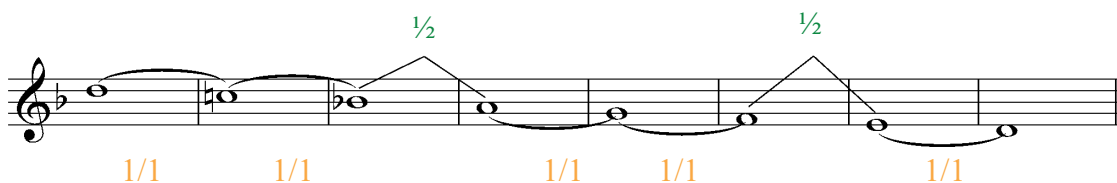
Во d-moll мелодиски вид, како и во другите мелодиски молски скали, при искачување, VI и VII стапало се повишуваат (**b** во **h** и **c** во **cis**), додека при симнување **h** се враќа во **b** и **cis** во **c**, исто како кај природната молска скала.

Прв (долен) тетракорд

Втор (горен) тетракорд

Солмизација:	ре	ми	фа	сол	ла	си	до #	ре
Алфавет:	d	e	f	g	a	h	cis	d
Стапала:	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII

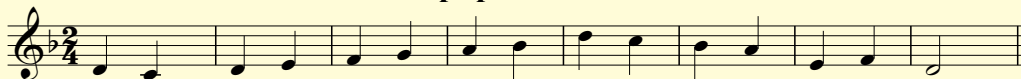

Солмизација:	ре	до	си b	ла	сол	фа	ми	ре
Алфавет:	d	c	b	a	g	f	e	d
Стапала:	VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I

Активност:

1. Користејќи ја истата мелодија, во тетратка изгради ги природниот, хармонискиот и мелодискиот вид на d-moll скалата, и употреби ги предзнаците каде што е потребно.

Природен вид

Хармониски вид

Мелодиски вид

Интервали

Интервал е растојание помеѓу два тона во музиката. Во зависност од тоа како се изведуваат тоновите, интервалите се делат на хармонски и мелодиски.

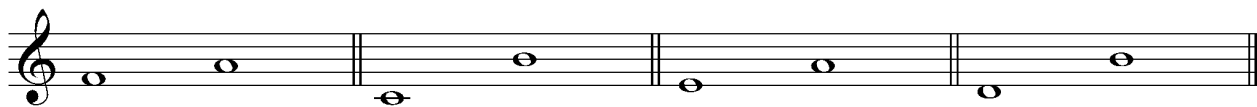
Хармонски интервал

Хармонски интервал се добива кога два тона звучат истовремено, односно се пеат или свират во исто време.

Мелодиски интервал

Мелодиски интервал се добива кога два тона се слушаат еден по друг, односно последователно. Ова е типично за мелодии, во коишто тоновите се редат еден по еден.

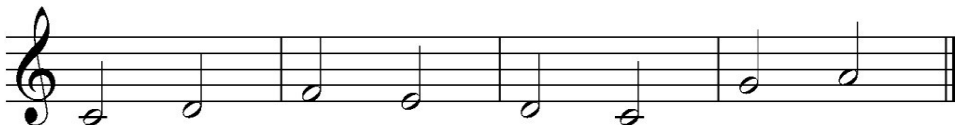

Основни интервали се оние што не се поголеми од една октава. Се делат според бројот на тонови (стапала) што ги опфаќаат:

1. **Прима (1)** е растојание помеѓу два исти тона.

2. **Секунда (2)** е растојание помеѓу два соседни тона.

3. **Терца (3)** е растојание помеѓу три тона.

4. **Кварга (4)** е растојание помеѓу четири тона.

5. **Квинта (5)** е растојание помеѓу пет тона.

6. **Секста (6)** е растојание помеѓу шест тона.

7. **Септима (7)** е растојание помеѓу седум тона.

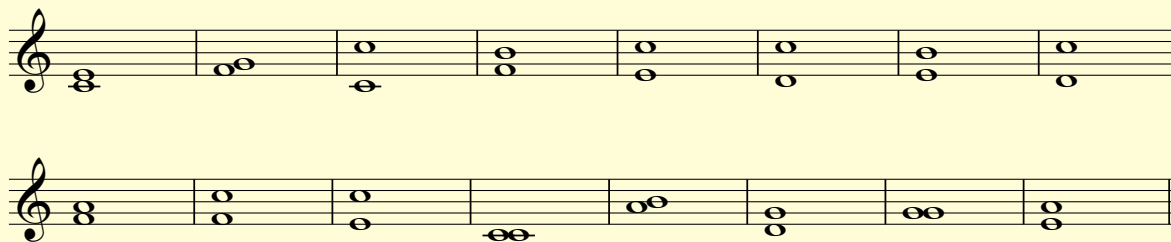
8. **Октава (8)** е растојание помеѓу осум тона, ист тон во повисока октава.

Активности:

1. Именувај ги овие интервали:

2. Од такт 1 до 8 најди ги секундите, квартите, секстите и октавите, а од такт 9 до 16 најди ги примите, терците, квинтите и септимите.

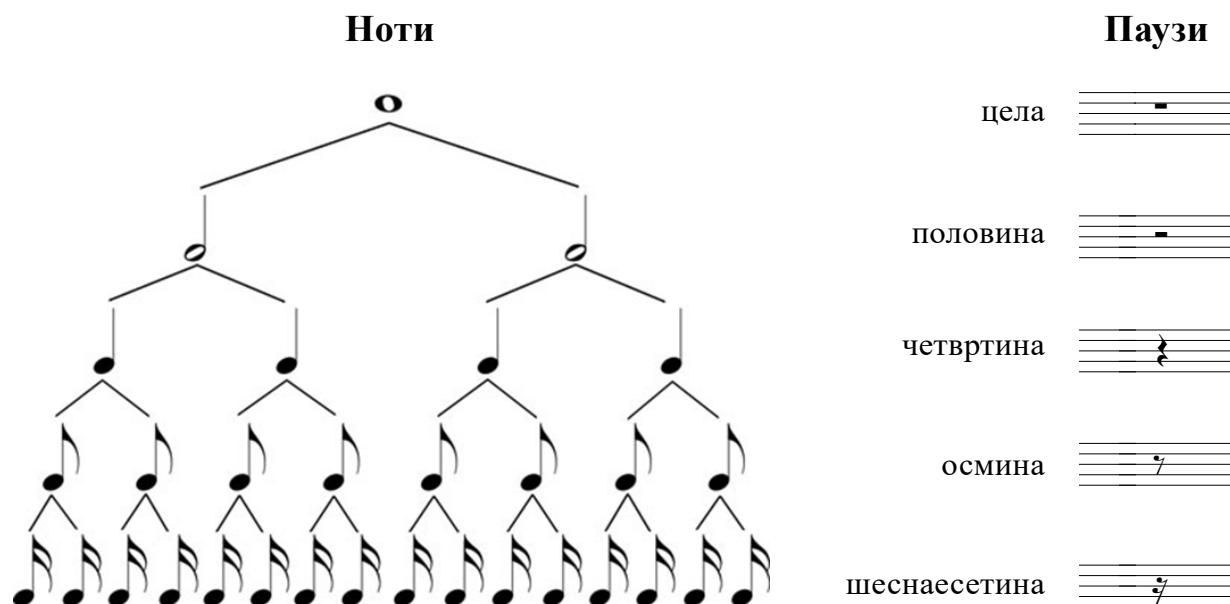

РИТАМ, МЕТАР И ТАКТ

Пирамида на нотните вредности и нивните паузи

Во музиката, секоја нота има своја вредност, односно траење. Нотните вредности покажуваат колку долго треба да се свири или пее една нота.

Пирамидата на нотните вредности ја прикажува хиерархијата на должините на траењето на нотите и паузите.

Активности:

1. Запиши ги во тетратка бараните ноти и нивните ритмички вредности!

							
c1	g1	d1	h1	c2	a1	e1	f1
цела	осмина	шеснаесетина	половина	четвртина	осмина	цела	четвртина

2. Напиши ги паузите во тетратка!

				
четвртина	цела	осмина	половина	шеснаесетина

3. Именувај ги тоновите и нивните траења!**4. Именувај ги тоновите и нивните траења!**

Ритам (од грчкиот збор ρέω што значи „да тече“) е нижење и комбинирање на тонови или звуци со различно траење.

Дознај повеќе!

Кога одиме, нашите чекори создаваат природен ритам – обично околу 2 чекора во секунда. Овој ритам е толку природен, што многу композитори инспирацијата ја добивале токму од одењето, а некои дури и компонирале додека шетале – како Моцарт или Бетовен! Следниот пат кога ќе шеташ, пробај да слушаш песна што се совпаѓа со ритамот на твоите чекори – ќе забележиш колку убаво се вклопува!

Во изведбата, некои тонови се нагласени други се ненагласени.

Постојаното менување на текот на нагласени и ненагласени тонови се нарекува **музички метар**.

Метарот може да се состои од различен број удари или делови – најчесто две, три, четири, па сè до дванаесет.

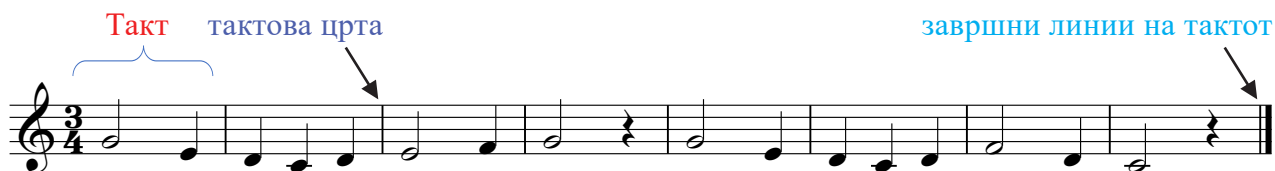
Во секој тактов дел, нагласените удари се нарекуваат **теза** (–), додека ненагласените се нарекуваат **арза** (˘).

Такт е основна градбена единица и најмал дел од музичката композиција кој е метрички определен.

Тактовите се одделуваат еден од друг со вертикални линии (тактови линии) што се поставуваат низ целиот нотен систем.

На самиот крај од музичкото дело се ставаат две завршни линии – едната е потенка, а другата подебела – со што се означува крајот на композицијата.

Постојат повеќе видови на тактови во зависност од метарот кој се бележи веднаш по клучот. Главната поделба на тактовите е на прости (содржат една теза) и сложени (содржат две или повеќе тези), а тие можат да се поделат на рамноделни и нерамноделни тактови.

За определување на траењето на нотните вредности во рамките на еден такт клучно значење има дробката која се запишува веднаш по клучот.

X – броителот покажува колку времиња се содржани од една тактова црта до друга.

Y – именителот покажува која нотна вредност има траење од еден удар.

Пр. 1

$\frac{2}{4}$ – две времиња во рамки на такт
 J четвртина нота има вредност на еден удар (↓↑)

Пр. 2

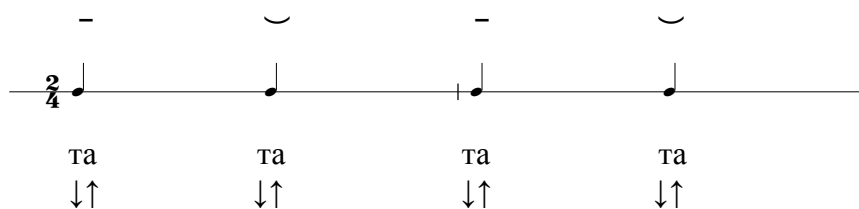
$\frac{3}{2}$ – три времиња во рамки на еден такт
 J половина нота има вредност на еден удар (↓↑)

Пр. 3

$\frac{7}{8}$ – седум времиња во рамки на еден такт
 J осмина нота има вредност на еден удар (↓↑)

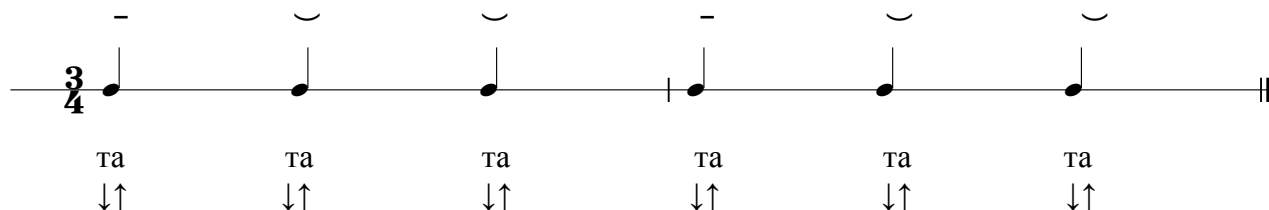
Прости тактови се дводелните и триделните тактови.

Дводелниот такт има два тактови дела од кои првиот е нагласен, а вториот ненагласен.

Триделниот такт има три тактови дела од кои првиот е нагласен, а вториот и третиот ненагласени.

Дознај повеќе!

Троделните тактови имаат три броења – првиот е акцентиран, а следните два се послаби. Овој ритам е основа на валцерот, еден од најпознатите и најромантичните танцови стилови во историјата на музиката и танцот.

Валцерот се појавува во XVIII век и веднаш се поврзал со елеганцијата и грациозноста. Ритамот во 3/4 го води танчерот во мазни, кружни движења, каде првиот удар секогаш го нагласува почетокот на секој чекор.

Активност:

1. Слушаме валцер

- Ислушај го внимателно делото „Валцер бр. 2“ од Дмитриј Шостакович!

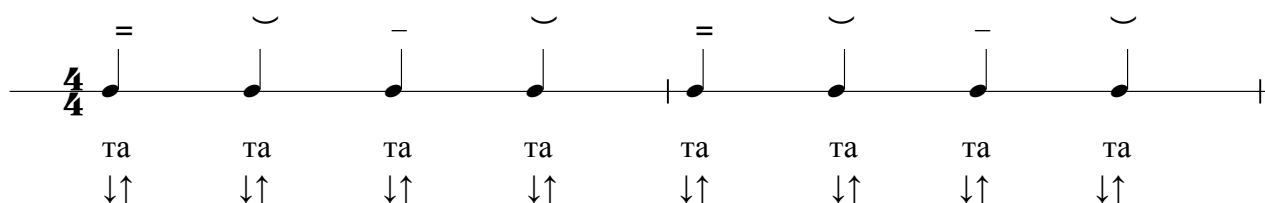
- Препознај го троделниот такт (3/4): Еден – два – три, еден – два – три...
- Тапкај по масата или со дланките: првиот удар нека биде посилен (акцент), а другите два потивки.
- Можеш да правиш и мали движења со телото или со рацете како да танцуваш валцер.
- Разговарајте во класот:
 - Каква е атмосферата на музиката? Весела, носталгична, свечена?
 - Како се чувствуваш додека го слушаш валцерот?
 - Дали можеш да замислиш танц што ќе одговара на овој ритам?

Сложени тактови се формираат со спојувањето на едноставните тактови. Тие имаат две или повеќе тези.

Сложени тактови се четириделните, петтоделните, шестделните, седумделните, па сè до дванаесетделните тактови.

Четириделен такт се состои од два дводелни тактови. Има две тези и две арзи. Првата теза е понагласена од втората и се пишува = :

Дознај повеќе!

Двodelните и четириделните тактови создаваат регуларен, енергичен и чекорлив ритам и затоа најчесто се користат при компонирање маршови.

Маршот, како музичка форма, се темели токму на овие тактови што одговара на природниот ритам на чекорењето, и затоа е совршен за воени и за парадни цели.

„Радецки марш“, славното дело на Јохан Штраус постариот, е еден од најпрепознатливите маршеви во светот. Овој вид композиција создава чувство на движење, на сила и на организираност.

Активност:

1. Ислушај го „Радецки марш“ и почувствувај го ритамот!

- Додека ја слушаш композицијата, обиди се да го следиш ритамот со раце (чукајќи), со нозе (тапкајќи) или со мали движења на телото.

5/8 такт е нерамноделен такт кој се состои од пет тактови делови што се комбинираат 2+3 или 3+2, па така ќе биде определено и тектирањето.

Сликовит пример на тактирање во 5/8 такт – поголемата рака ја означува тезата, помалата рака ја означува арзата.

АКТИВНОСТИ:

1. Тактирај во 5/8 такт!

The second system of the exercise consists of two staves. The top staff begins with a treble clef and a common time signature (C). The melody is written in eighth notes, with some beamed pairs and rests. The bottom staff continues the melody, also using eighth notes and rests, and concludes with a double bar line.

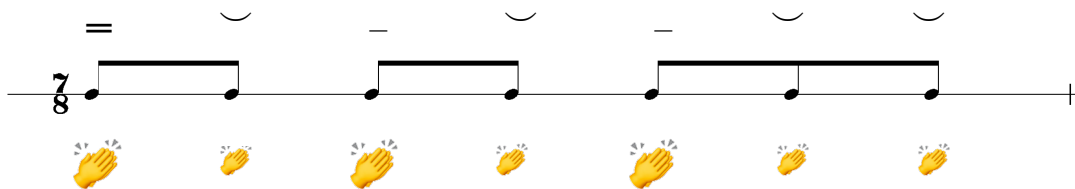
2. Напиши тактови вежби во 5/8 такт со користење на апликација за пишување ноти!

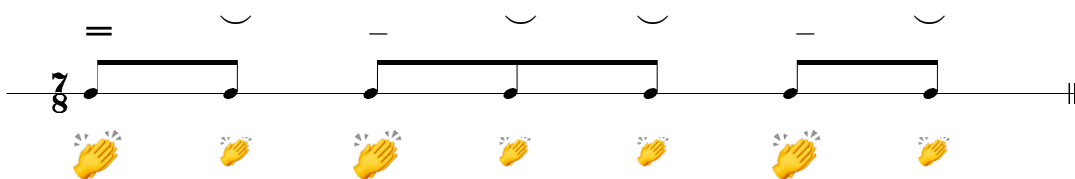
7/8 такт е нерамноделен такт кој се состои од седум дела. Тој може да се состои од два дводелни и еден триделен такт со следните комбинации 2+2+3, 2+3+2, 3+2+2.

Воедно 7/8 такт е најтипичен и својствен за македонскиот музички фолклор, но се среќава и кај албанскиот и фолклорот на другите заедници.

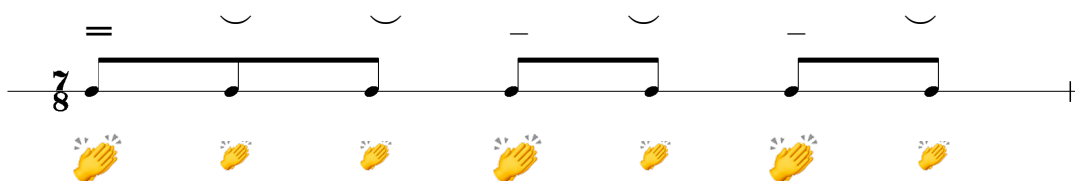
2+2+3

2+3+2

3+2+2

Активности:

1. Напиши 7/8 тактови вежби во апликацијата за пишување ноти!
2. Плескај со раце според ритамот на композицијата (7/8 Beat songs 2+2+3)!

МУЗИЧКА ТЕОРИЈА ПРЕКУ ПРАКТИКА

9/8 такт – е деветтоделен такт кој во зависност од комбинацијата може да биде рамноделен или нерамноделен. Тој може да се состои од триделни тактови 3+3+3, или од други неправилни модели 2+3+2+2, 2+2+3+2, 3+2+2+2.

3+3+3

8

2+3+2+2

8

2+2+3+2

8

2+2+2+3

8

3+2+2+2

8

Дознај повеќе!

Нерамноделните тактови се карактеристични за традиционалната музика од Балканот и од Блискиот Исток.

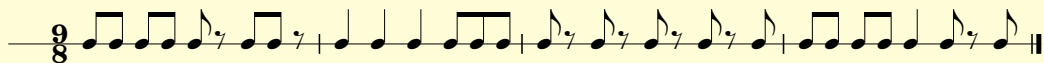
Иако за западната музичка традиција тие звучат необично или „неправилно“, во овие региони нерамноделните тактови се природен дел од музичкиот израз и често се учат уште од најрана возраст – преку пеење, игра и движење.

Активности:

1. Напиши ритмички вежби со 9/8 такт во некоја апликација за пишување ноти во сите ритмички модели!
2. Ислушај ја оваа композиција, плескај со рацете според ритмот и откриј според кој ритмички модел на 9/8 такт е изведена!

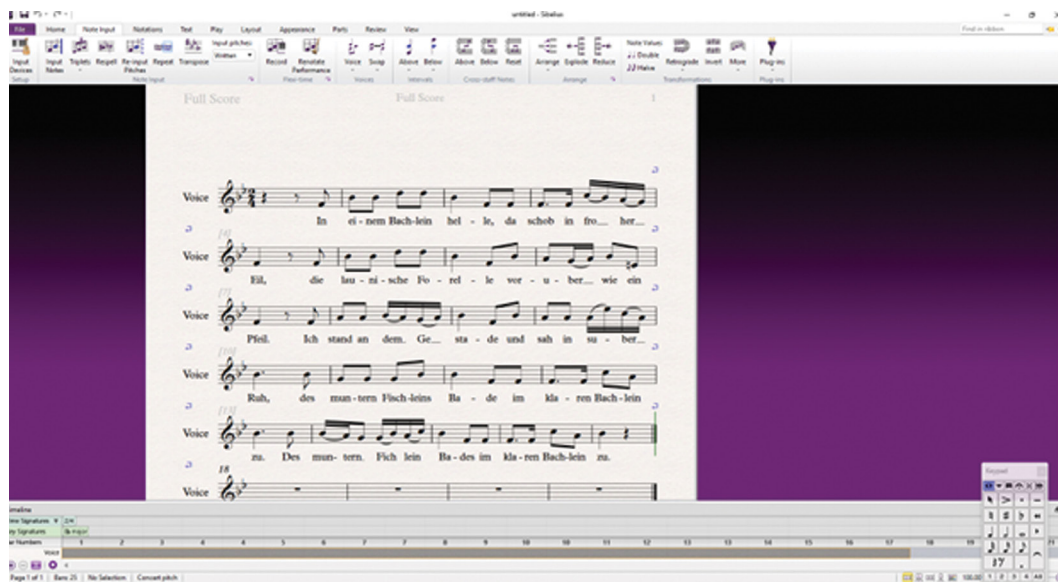
3. Кои од понудените ритмички примери се напишани во вид на рамноделни, а кои во вид на нерамноделни тактови?

АПЛИКАЦИИ ЗА ПИШУВАЊЕ НОТИ

Во современото музичко образование, користењето на компјутерски програми за пишување ноти претставува важен дел од развојот на музичката писменост и креативност. Со помош на програми (апликации) за музичко нотно запишување, може практично да се научи како се пишуваат и анализираат ноти, интервали, акорди и други музички елементи. Исто така се учи како да се внесува, уредува и печати нотен текст на професионален начин.

Дознај повеќе!

На компјутер, користејќи ги специјалните програми, можеш да компонираш како вистински композитор!

Активности:

1. Во програма за пишување ноти, запиши мелодиски и хармонски интервали!
2. Со помош на наставникот или самостојно, искористи ја програмата за пишување ноти за да ги запишеш сите научени дурски скали, со точни предзнаци и правилен распоред на тонови!
3. Запиши ги сите научени молски скали во програма за пишување ноти!

3. МУЗИЧКА ИЗВЕДБА И КРЕАТИВЕН ИЗРАЗ

СОДРЖИНИ:

- Вокална интерпретација и свирење инструменти
- Синкретизам - музиката и другите уметности

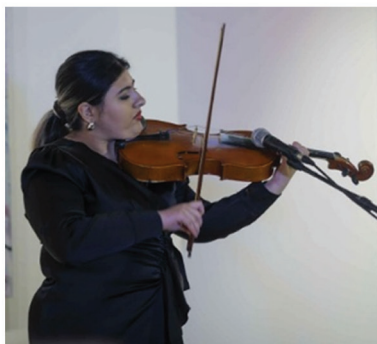
Поими:

- вокална интерпретација, соло, групна и колективна вокална/инструментална изведба, хор, оркестар, бенд, уметничка песна, поп песна, рок песна, народна песна
- фрагмент, секвенца, кореографија, сценографија, драматизација

Ќе научиш да:

- пееш/свириш песни, да вежбаш и примери од музички дела различни по жанр, по карактер, по содржина и ниво, соло или во група, едногласно и повеќегласно, по слух и по нотен запис;
- пееш/свириш соло, во групна и/или колективна, во вокална/инструментална изведба;
- се изразуваш креативно преку изработка на кратки музички фрагменти, дигитални и други проекти со помош на ИКТ и ВИ.

ВОКАЛНА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА И СВИРЕЊЕ ИНСТРУМЕНТИ

Различни видови интерпретација

Вокална изведба

Вокалната изведба е музичка интерпретација со човечкиот глас, односно пеење. За да пееме убаво и точно, треба да ги почитуваме важните правила и техники:

- Правилно дишење – воздухот се зема длабоко преку носот и се контролира со дијафрагмата. Тоа ни помага да пееме подолго без напор.
- Јасна дикција – секој збор и слог треба да се изговара јасно, за слушателите да го разберат текстот.
- Добра интонација – треба да ги погодуваме точните ноти, без фалширање.
- Рамнотежа во гласот – да не викате ниту да шепотите, туку да го најдете природниот и удобен тон на вашиот глас.
- Емоционален израз – со бојата на гласот и изразот на лицето да ја пренесете емоцијата на песната (радост, тага, љубов...).
- Држење на телото – телото треба да биде исправено, но опуштено – тоа помага за подобро дишење и за контрола на гласот.
- Редовно вежбање – како и секоја вештина и пеењето за да се подобрува бара редовна вежба.

Лучијано Павароти

Видови вокална изведба:

- **Соло вокална изведба** – кога пејачот пее сам, без други вокали.
- **Колективна вокална изведба** – кога повеќе пејачи пеат заедно, како група.

Песна е музичка форма составена од мелодија и текст.

Соло песна е музичка композиција што се изведува од еден глас (пејач), а може да биде придружен со инструмент (на пример пијано или гитара) или со оркестар.

Уметничка песна е композиција напишана за глас и за инструментална придружба, најчесто пијано. Создадена е од композитор врз основа на поетски текст.

Народна песна е творба што потекнува од непознат автор, и е прифатена од народот пренесувајќи се од генерација на генерација преку усната традиција. Мелодијата на народната песна е обично едноставна, а се изведува со или без придружба на традиционални народни инструменти.

Дознај повеќе!

„О сонце мое“ (*O sole mio*) е една од најпознатите италијански песни, создадена во 1898 година. Текстот е напишан на наполитански дијалект од Giovanni Capurro, а музиката е составена од Eduardo di Capua и Alfredo Mazzucchi. Песната го носи насловот „О сонце мое“ симболизирајќи ја љубовта и светлината што едно лице може да ги донесе некому во животот.

Интересно е што оваа песна не е популарна само Италија туку и во целиот свет. „О сонце мое“ е една од најизведуваните класични стандарди во музиката. Изведена е од бројни уметници и групи, вклучувајќи и славни личности како Пласидо Доминго и Луис Армстронг.

Прво издание на италијанската „О сонце мое“

Активност:

1. Пеење по ноти: „О сонце мое“ (*O sole mio*) - Наполитанска песна

Тек на активноста:

- Ислушај ја песната внимателно двапати – првиот пат без прекини, вториот пат со фокус на изговорот и мелодијата!
- Прочитај го текстот на песната, следејќи го ритамот на музиката!
- Научи ја мелодијата преку читање и пеење на ноти и работи на точна интонација!
- Откако ќе се совлада мелодиската линија, додај го текстот пеејќи ги стиховите во согласност со ритамот и мелодијата!
- Обрни внимание на темпото и динамиката на изведбата!
- По совладувањето на песната, изведи ја мелодијата индивидуално, а во делот на рефренот, вклучете се сите заедно, создавајќи колективна изведба со полна звучна слика и со заедништво во музицирањето!

'O sole mio
Che bella cosa na jurnata 'e sole
N'aria serena doppo na tempesta!
Pe' ll'aria fresca pare già na festa
Che bella cosa na jurnata 'e sole
Ma n'atu sole cchiù bello, oi ne'
'O sole mio sta nfronte a te!
'O sole, 'o sole mio
Sta nfronte a te, sta nfronte a te!
Quanno fa notte e 'o sole se ne scenne
Me vene quase 'na malincunia
Sotto 'a fenesta toia restarria
Quanno fa notte e 'o sole se ne scenne
Ma n'atu sole cchiù bello, oi ne'
'O sole mio sta nfronte a te!
'O sole, 'o sole mio
Sta nfronte a te, sta nfronte a te!

*Текст на ѝеснаѝа „О сонце мое“ на
наѝолиѝански јазик*

'O sole mio

Наполитанска песна

Andantino

Che bel - la co - sa na jur - na - ta'e so - le

n'a rja se - re - na dop - po na tem - pes - ta!

Pe' 'lla - ria fre - sca pa re gia 'na fe - sta

Che bel - la co - sa na jur - na - tae' so - le

Ma n'a - tu so - le cchiu bel - loohi ne,

'o so - le mi - o sta'n fron - tea - te

'o so - le mi - o

sta'n fron - tea - te

Поп-песна е музичка композиција што припаѓа на жанрот поп-музика, (поимот поп-музика е кратенка од „популарна музика“). Овој жанр е наменет за широка публика и често има лесно запаметливи мелодии, јасна структура, повторливи рефрени и текстови што зборуваат за љубовта, емоциите или за секојдневниот живот.

Поп-музиката како жанр почнала да се формира во доцните 1950-ти години, во САД и Велика Британија. Се појавила како еволуција на рокенролот, но со понежен звук и со поедноставени текстови, за да биде попривлечна за широката публика, особено за младите.

ЗАБЕЛЕШКА ЗА СТИЛОВИТЕ:

Елвис Присли (*Elvis Presley*), „Битлси“ (*The Beatles*), и други светски познати музичари имаат музички дела што се создадени во различни стилови. Некои нивни песни се во стилот на поп-музика, додека други припаѓаат на рок-музиката. Затоа, ист уметник може да се поврзе со повеќе музички стилови, во зависност од тоа каква е самата песна и истите се сметаат како основачи на повеќе музички стилови и жанрови!

Дознај повеќе!

1. Најчесто, како прва песна што се смета за вистинска поп-песна се наведува песната „Rock Around the Clock“ од групата „Bill Haley & His Comets“ (1954), иако поп-музиката како посебен жанр почнува да се обликува малку подоцна, со изведувачи како Елвис Присли (*Elvis Presley*), Битлси (*The Beatles*), Супримс (*The Supremes*), и други.

2. Најпознатиот пејач во историјата на поп музиката е Мајкл Џексон (*Michael Jackson*) – познат како „Кралот на попот“ (*King of Pop*). Неговата музика ги обединила поп, соул, рок и фанк елементите во уникатен стил.

Албумот „Трилер“ (*Thriller*) (1982) е најпродаваниот албум на сите времиња, со над 70 милиони продадени копии.

Иконични настиаи и иновации – вклучувајќи го и легендарниот „moonwalk“. На првото телевизиско појавување на Мајкл Џексон со „Billie Jean“, публиката била во шок кога тој првпат го изведува своето танцово движење „moonwalk“ – така што веднаш станало културолошки феномен.

Мокни видеа – тој бил еден од првите уметници што го претвориле музичкиот спот во уметничка форма (на пр. видеото за „Thriller“).

Влијание – инспирирал генерации уметници ширум светот и поп-музиката не би изгледала исто без него.

Мајкл Џексон

Активност:

1. Телесна перкусија со ритмот на „They Don’t Care About Us“ – Мајкл Џексон.

Појаснување:

Телесна перкусија претставува користење на нашето тело како инструмент – на пример:

- ракоплескање,
- удирање со дланки по бедра,
- тапкање со нозе,
- удирање со раце по градите итн.

Тек на активноста:

- Внимателно ислушајте ја песната и обидете се да го препознаете нејзиниот ритам!
- Дадената вежба е со две различни ритмички линии, составени од обрасци што се усогласени со ритмот на композицијата.

- Продолжи со истиот модел до крајот на песната!
- Организирајте се во две одделни групи!

Секоја група вежба различен ритмички образец – првата го совладува првиот модел, а втората работи на вториот.

- Откако ќе станете сигурни во изведбата на своите ритмички улоги, двете групи ги спојуваат ритмичките линии и заедно ја придружуваат песната со создадениот ритмички модел.

Рок-песната е музичка композиција која припаѓа на жанрот рок-музика – којшто е еден од највлијателните и најпопуларни стилови на XX и XXI век.

Рок-музиката се појавува во САД во 1950-тите години, како продолжение на блузот, џезот и на кантри музиката. Првично се нарекувала рокенрол и била наменета за младата публика. Еден од првите големи рок-свезди бил Елвис Присли.

Во 1960-тите и 70-тите, рокот се развива во повеќе стилови: класичен рок, психоделичен рок, хард рок, панк рок и многу други. Познати бендови како „Битлси“ (*The Beatles*), „Ролингстоунс“ (*The Rolling Stones*), „Лед Цепелин“ (*Led Zeppelin*) и „Пинк Флојд“ (*Pink Floyd*) ја направиле рок-музиката популарна низ целиот свет.

Рок-песните често зборуваат за љубовта и емоциите, за слободата и бунтот, за социјалните проблеми и неправди, за животот на младите и нивните чувства.

Понекогаш текстовите се лични, а понекогаш критички кон општеството.

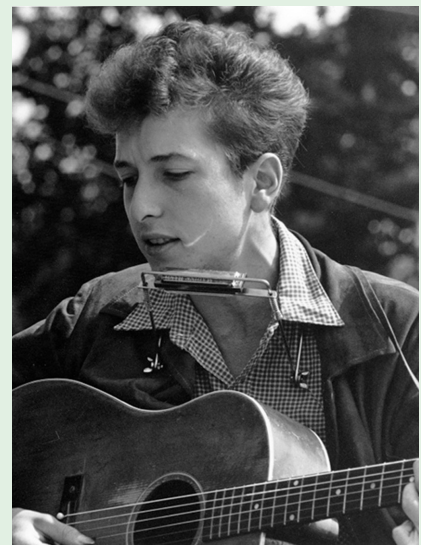
Типична рок-бенд група вклучува:

- Електрична гитара – главен мелодиски и соло инструмент
- Бас гитара – дава ритмичка и звучна подлога
- Ударни (тапани) – ја одржуваат ритмичката основа
- Клавијатура или пијано (понекогаш)
- Пејач/вокал – ја води мелодијата и текстот
- Некои групи додаваат и други инструменти, како усна хармоника, виолина, синтисајзери или дури и оркестарски елементи, во зависност од стилот.

Дознај повеќе!

Некои рок- и поп-песни, иако се стари, се толку убави и прифатливи што и по многу години се преработуваат од нови музички групи или изведувачи. Таква е песната „Чукам на рајската врата“ (*Knockin' on Heaven's Door*) од Боб Дилан којшто ја напишал и компонирал во 1973 година. Песната има едноставна, но моќна мелодија и зборува за моментите кога човек се наоѓа пред животна пресвртница.

Иронијата во однос на оваа песна е што верзијата на Дилан е целосно засенета од големиот број преработки создадени низ годините.

Боб Дилан

Подоцна, песната ја преработи и познатата рок група „Ганс ен роузис“ (*Guns 'N Roses*), која ѝ даде поенергичен рок-звук и повторно ја направи популарна кај новата генерација слушатели. Така, „Knockin' on Heaven's Door“ стана безвременска песна, која ги поврзува различните генерации преку музиката.

Рок трија „Ганс ен роузис“

АКТИВНОСТ:

1. Пееме по слух со ритамот на песната „We Will Rock You“ од рок-бендот „Квин“ (*Queen*).

„We Will Rock You“ е една од најпознатите рок-песни на бендот „Квин“ (со текст и музика на гитаристот Брајан Меј), објавена во 1977 година на албумот „News of the World“. Песната е особено препознатлива по својот едноставен, но моќен ритам што се состои од тапкање со раце и нозе (тап, тап, плес).

Текстот на песната е моќна химна за самодовербата, победата и бунтот. Тематиката се фокусира на млад човек што се бори со животот, со сите тешкотии и пречки на патот. Но, и покрај сè тој е решен да успее и да го постигне својот успех.

Во песната се зборува за буењето на храброста, на сопствената сила и на вербата во победата. Логиката е дека секој што ќе ја слушне оваа песна, ќе се почувствува инспириран и мотивиран да ги постигне своите цели, без оглед на пречките што ги има на патот на животот.

„We Will Rock You“

(Bryan May - *Queen*)

Buddy, you're a boy, make a big noise

Playing in the street, gonna be a big man someday

You got mud on your face, you big disgrace

Kicking your can all over the place, singin'

We will, we will rock you

We will, we will rock you

Тек на активноста:

- Ислушајте ја песната „We Will Rock You“ од рок групата „Квин“ за да се запознаете со мелодијата и текстот.

- Читај го текстот на песната, следејќи го ритамот на музиката!
- Научи ја мелодијата !
- Спој го текстот со мелодијата !
- Ритмичка придружба – Сами креирате ритмички образци користејќи го телото, како што се тапкање со раце, удари со нозете, или плескање, кои го следат ритамот на песната.

Колективна вокална и инструментална изведба

Колективна изведба е кога група изведувачи (пејачи, инструменталисти) музицираат заедно, создавајќи заеднички музички израз.

Колективна изведба

Колективна вокална изведба е кога повеќе пејачи пеат заедно, како група.

Инструменталната изведба претставува музичка изведба на дело со еден или со повеќе музички инструменти, без пеење. Музичарот го користи инструментот како средство за изразување. Инструменталната изведба може да биде индивидуална или групна, односно колективна.

Вокално-инструментална изведба претставува музичка изведба на дело кога истовремено учествуваат глас/ови и инструмент/и.

Хор

Хор е група пејачи што изведуваат музички дела заедно, под водство на диригент. Членовите на хорот пеат различни вокални линии, создавајќи хармонија, и се координираат за да постигнат совршен звучен ефект. Хорот може да биде формиран според родот (женски, машки и мешовит) и според возраста (детски, пензионерски и други) на изведувачите. Составен е од повеќе гласови - според опсегот (на пр. сопран, алт, тенор и бас) и изведува музика во различни стилови, од класична до современа.

Оркестар - Оркестарот е голема група од инструменталисти што свират заедно, секој на свој инструмент. Оркестарот може да изведува класична музика, филмска музика, и други видови композиции. Постојат повеќе видови оркестри според намената и според бројот на изведувачи. Стандарден оркестар обично има четири групи инструменти: гудачки, дрвени дувачки, лимени дувачки и удирачки инструменти. Оркестарот го води диригент, кој со движење на рацете и со стапче им покажува на музичарите кога и како да интерпретираат.

Оркестар

Бенд - помал музички состав кој изведува музика во поп, рок, џез или етно жанр. Секој бенд може да биде составен од различни инструментални изведувачи, а типичен бенд стандардно има гитарист, бас гитарист, тапанар, понекогаш и клавијатурист и вокал.

*Акустична
гитара*

*Електрична
гитара*

Тайани

*Електронски
клавијатури*

Активност:**1. Изведба на „Ода на радоста“ (со ноти)**

Тек на активноста:

- Ислушајте ја композицијата „Ода на радоста“ со цел да стекнете општ впечаток за карактерот, темпото и динамиката!
- Читајте го текстот на песната со јасна дикција, обрнувајќи внимание на изговорот, акцентите и на ритмичката структура на зборовите!
- Со помош на наставникот, совладајте ја мелодијата преку читање на нотниот запис и пеење на тоновите! Се практикува фразирање и интонација.
- По совладувањето на мелодијата, усогласи ја со текстот, пеејќи ги стиховите во согласност со музичката линија.
- Изведи ја „Ода на радоста“ во соодветно темпо и со соодветна динамика за да постигнеш музичка експресија!
- Изведете ја песната заедно како хорска група, обрнувајќи внимание на синхронизиранијата, на интонацијата и на заедничкиот музички израз.

Ода на радоста

Лудвиг ван Бетовен

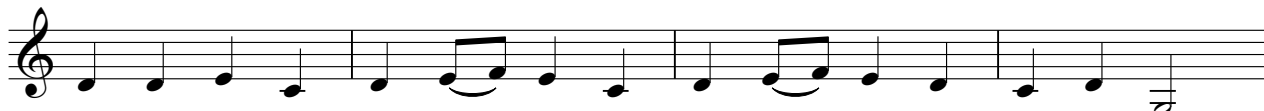
Moderato (умерено)

Ра - дост бис - тра у - бост чис - та ќер - ко од Е - ли - зи - ја
Среќ - ни да сте ми - ли - о - ни јас ви пра - кам бак - неж врел

о - пив - на си моќ што плис - ка за - нес и по - е зи - ја.
друж - ба брат - ство љу - бов сло - га да ни ми - не жи - вот цел

Твој - те сниш - та спо - кој ши - рат зло - то што го скро - ту - ва.
Дру - гар ти со дру - гар би - ди гор - дост и - ма се - кој жив.

Си - те лу - ѓе да се сми - рат ду - хот твој ги спло - ту - ва.
Тој пак то - а што го не - ма не - ма жи - вот не - ма здив.

СИНКРЕТИЗАМ ВО УМЕТНОСТА

Синкретизам значи спојување на различни уметности (музика, движење, збор, слика) во едно заедничко уметничко дело.

Уметнички елементи коишто можат да се комбинираат и со нив да се создаде уметничко дело се:

- *Музика* – пеење, свирење, ритмичка поддршка.
- *Кореографија* – танц или сценски движења што ја изразуваат музиката.

- *Наратив* – лице што раскажува или чита текст за да ја води приказната.
- *Драматизација* – сценско изразување преку говор, движење и емоција.
- *Сценографија* – изгледот и уредувањето на сцената (заднина, реквизити).
- *Костимографија* – облека и визуелен стил на изведувачите.
- *Светло и ефекти* – создавање атмосфера и акценти.
- *Ликовен израз* – маски, симболи, реквизити, уметнички детали.

Сите овие елементи се поврзуваат во едно уметничко дело за да пренесат емоции, пораки и визуелно-музичко доживување.

Активност:

1. Создади музичка игра (кореографија, сценографија, пеење, свирење, драматизација) по пример на филмот „Средношколски мјузикл“ (*High School Musical*).

- Изгледајте фрагмент од филмот „Средношколски мјузикл“ (*High School Musical*)!
- Креирај свој момент како во филмот „Средношколски мјузикл“ (*High School Musical*)!
- Како би го претставиле избраниот фрагмент како музичка драматизација преку:
 - пеење (соло и во група),
 - свирење на едноставни интервали на клавијатура (со помош на наставникот),
 - ритмичка придружба со раце или ритмички инструменти,
 - кореографија (движења на сцена),
 - костимографија (облека),
 - сценографија (сценска поставеност).

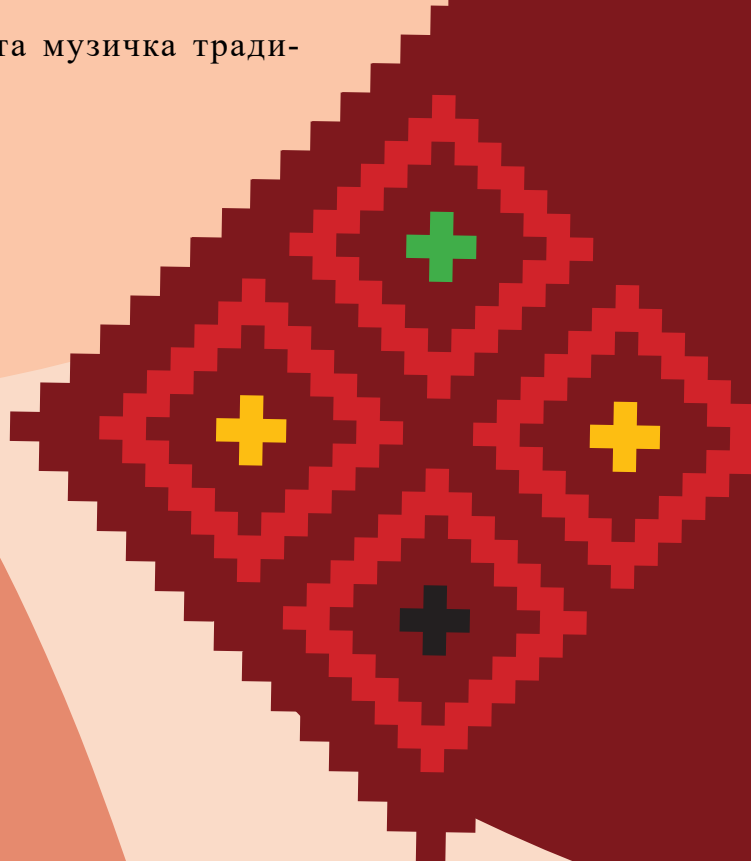
Опиши или нацртај како би изгледал настапот! Можеш да го претставиш преку скица, текст, план или со кратка презентација.

Заедно со групата, под раководство на наставникот, ја подготвувате и ја изведувате вашата музичката драматизација, за изведување пред класот или на училиштен настан.

4. МУЗИЧКО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

СОДРЖИНИ:

- Песната во македонската народна традиција и во традицијата на народите кои живеат во РС Македонија
- Танци и ора во народната традиција
- Инструменти во народната традиција
- Заштита и одржување на народната музичка традиција

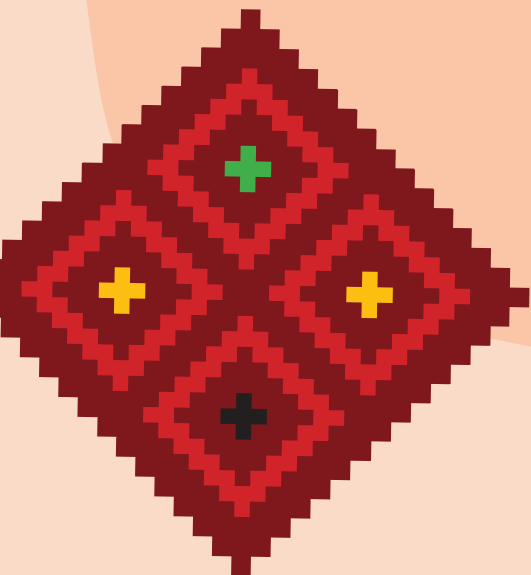

Поими:

- традиционално пеење - грлено пеење; едногласие; двогласие: бордунско/гласоечко/укано пеење; двогласие со горна терца или квинта; трогласие; орнаменти; класификација: календарски песни и некалендарски песни/според намена - соборски песни, трпезни песни, ороводни песни.
- фолклорна музика, танц, оро, потскок, чекори, вртење, фигури, инструментална придружба
- поделба според изглед и звучност: жичани инструменти, дувачки инструменти, удирачки инструменти; поделба според потекло: селски/народни и градски/фабрички инструменти
- традиција, музичко наследство, конзервација, реконструкција, звучен архив

Ќе научиш да:

- ги категоризираш песните, танците, ората и инструментите во народната традиција;
- ги објаснуваш различните начини на пеење народни песни, изразните средства во народните ора и класификацијата на народните инструменти според изгледот и звучноста;
- објаснуваш за важноста и начините на зачувување и одржување на културното/музичкото наследство;
- пееш/свириш примери од песните, танците и ората од народната традиција, применувајќи ги нивните музички изразни елементи.

ПЕСНАТА ВО МАКЕДОНСКАТА НАРОДНА ТРАДИЦИЈА И ВО ТРАДИЦИЈАТА НА НАРОДИТЕ ШТО ЖИВЕАТ ВО РС МАКЕДОНИЈА

Традиционално пеење

Традиционално трупно пеење

Вокално - инструментално изведување

Животот на народот отсекогаш бил длабоко поврзан со традицијата. Преку обичаите, верувањата, народната музика, танците, носиите и занаетите, од генерација на генерација се пренесувале вредностите, искуствата и идентитетот. Народната традиција претставува жив доказ за духовното богатство на еден народ и служи како силна врска меѓу минатото и сегашноста. Таа не само што го одразува секојдневниот живот, туку и го чува колективното сеќавање и културниот идентитет.

Културното музичко наследство пренесувано од генерација на генерација како нематеријална вредност кај секој народ се темели врз народната музика – народни песни, игри и инструменти. Од самиот почеток кога музиката била исклучиво фолклорна, па до целосниот развој во професионална уметност, во себе содржи особини што се идентификуваат со тлото на кое настанала.

Според начинот на изведување во музичката фолклорна градба се издвојуваат четири групи:

- вокална практика (едногласие и повеќегласие).
- музички инструменти (со разновидна конструкција, форма и употреба).
- форми на вокално-инструментално изведување.
- орски игри со пеење или со инструментална придружба.

Дознај повеќе!

На конференцијата на Меѓународниот совет за народна музика во Сао Паоло во Бразил 1954 година, е оформена дефиницијата за музичкиот фолклор и таа гласи: „Фолклорната музика е продукт на музичката традиција која се развивала по пат на процесот на усна традиција“. Фактори што влијаат на формирањето на фолклорната традиција се континуитетот, варијацијата, и селекцијата.

Народната песна е усна музичка творба создадена и пренесувана од генерација на генерација. Таа е израз на душата, обичаите, историјата и на секојдневниот живот на еден народ. Се пее при различни пригоди (на свадби, празници, на тажни настани, при работа – жнеење, берење, косење, итн.) и претставува важен дел од културното наследство.

Народната песна е една од најзначајните богатства на музичката култура во Република Северна Македонија. Таа не е само уметнички израз, туку и начин на живот, обред и комуникација меѓу луѓето.

Народот преку песната ги изразува сите важни настани во индивидуалниот и во колективниот живот. Тие песни можат да се класифицираат според **периодот** кога се пееа и според **намената за која се пеат**. Па така, општата поделба на песните според периодот е на:

- **Календарски песни** – што се врзани со одреден датум и годишно време и се групирани во песни од зимски, пролетен, летен и есенски циклус.
- **Некалендарски песни** – што се изведувале во текот на целата година и се поврзани со најважните моменти во животот на човекот – раѓањето, свадбата и смртта.

Календарски се песните што се врзани со верските празници, со работен процес во одреден период од годината, а некалендарски се свадбарските, стриждарските, тажачките, приспивните, и други.

Според намената песните можат да се групираат во љубовни, севдалинки, свадбени, игри со пеење, шеговити, печалбарски, овчарски, родољубиви и др.

Во согласност со периодот на настанување и стилот на изведување се разликуваат песни од староселска традиција, песни од новоселска традиција и песни од градска традиција. И селските и градските песни имаат општопознати стилски карактеристики што произлегуваат од начинот на водење на гласовите. Иако се многубројни и од различен вид, песните било да се пеат во одредено време или според приликите во текот на годината, во основа сите се обредни или обичајни на кои понекогаш може и да се игра. Иако мелодиите на овие песни се разликуваат, имаат заеднички одлики како мал амбитус, изедначен ритам, едноставно мелодиско движење, нестабилна интонација, речитативен тон.

Во **македонската традиција**, карактеристични се **едногласното** и **двогласното пеење** – особено **гласоечкото**, **уканото** и **бордунското** пеење. Двогласот најчесто се остварува со **горна терца** или **квинта**, а во некои подрачја се сретнува и **трогласие**. Пеењето често вклучува **орнаменти** (украси) и специфичен начин на интонација.

Во традицијата на **албанскиот народ**, застапено е **грленото пеење**, ритмичноста, повеќегласието и хетерофонијата. Посебно значајни се **машките епски песни** и **женските лирски песни** кои често се придружени со деф, чифтелија и лаута.

Турската народна музика е богата со **мелизматични орнаменти**, модални скали (маками) и често се изведува со инструменти како **саз**, **канун** или **кавал**. Пеењето може да биде солистичко или групно, со изразена емотивност.

Ромската музичка традиција се одликува со изразена ритмичност, виртуозност и со слободна мелодија. Честопати има влијание од балканските, ориенталните и од западните музички елементи, а песните се изведуваат со голема експресија.

Кај **власите**, пеењето е исто така мелизматично, со богати орнаменти и со карактеристична водечка линија. Често се изведува во гласови од мешан состав (машки, женски), а песните се дел од секојдневниот и од обредниот живот.

Исто така, **српската, бошњачката и другите** заедници придонесуваат кон богатството на вокалната традиција со специфични локални стилови, скали и тембри на гласот.

Дознај повеќе!

Дали знаете дека во Република Северна Македонија има неколку музички и фолклорни традиции што се заштитени од УНЕСКО како нематеријално културно наследство?

На листата на УНЕСКО се впишани машкото двогласното пеење „Гласочко“ од Долни Полог и уникатното оро „Копачката“ од Драмче.

Во 2024 година и македонската гајда официјално стана дел од светската културна мапа!

Исо-полифонијата (повеќегласно пеење) претставува еден од најзначајните елементи на нематеријалното културно наследство на Албанците. Во 2008 година е впишана на листата на УНЕСКО како уникатна форма на повеќегласно пеење.

Активност:

1. Прашања и задачи за повторување:

- Објасни ја улогата на народната традиција во зачувување на културниот идентитет на еден народ!
- Кои се четирите групи во музичката фолклорна градба што се одредени според начинот на изведување?
- Која е разликата помеѓу календарските и некалендарските народни песни?
- Наведи неколку видови народни песни според нивната намена!
- Кои се заедничките музички одлики на традиционалните народни песни?

2. Слушаме народна песна

- Одберете една народна песна и ислушајте ја!

По слушањето на песната дискутирајте, одговарајќи на овие прашања:

- Каково расположение предизвикува песната?
- Кој пееше – маж или жена, солист или група?
- Дали слушнавте инструменти во изведувањето на песната?
- Каков е ритмот – брз или бавен?
- Какви вокални манири идентификувате во песната?
- За што се пее во песната?

ТАНЦИТЕ И ОРАТА ВО НАРОДНАТА ТРАДИЦИЈА

Орски изведби

Фолклорна музика - Традиционална и новосоздадена авторска народна музика

Фолклорната музика го претставува најстариот и најавтентичниот музички израз на еден народ, создаден и развиван низ вековите во тесна врска со секојдневниот живот, со обичаите и со духовноста на заедницата. Таа претставува темел на музичката традиција од која произлегуваат две основни форми на народна музика: **традиционалната народна музика и новосоздадената авторска народна музика.**

Традиционалната народна музика е музика што се пренесува од генерација на генерација, главно по устен пат. Таа е дел од културното наследство на народот и е поврзана со секојдневниот живот, со обичаите, празниците, верувањата и ритуалите.

Со текот на времето, покрај традиционалната музика се појавува и новосоздадената авторска народна музика која исто така звучи „народно“ и е дел од фолклорната музика.

Новосоздадената авторска народна музика е музика што е инспирирана од традицијата, од фолклорната музика но создадена од конкретни автори (композитори и текстописци) и е наменета за масовна изведба и за медиумска презентација.

За да ги разликуваме, потребно е да ги споредиме нивните **музички, текстуални, изведувачки и социјални карактеристики.**

Музички карактеристики

Карактеристика	Традиционална народна музика	Новосоздадена авторска народна музика
Мелодија	Едноставна, модална, со варијации.	Хармонизирана, со јасна форма.
Ритам	Нерамноделни тактови (5/8, 7/8, 9/8, 11/8).	Рамноделни (2/4, 3/4, 4/4) и нерамноделни тактови.
Инструменти	Гајда, кавал, мандолина, тапан, тамбура, зурла.	Комбинација на традиционални и модерни (хармоника, синтисајзер, гитара).
Импровизација	Често присутна.	Ретко, обично сè е однапред напишано и компонирано.
Јазик и израз	Архаичен, симболичен, со народни изрази.	Современ, често романтичен или носталгичен.
Теми	Љубов, мака, семејство, обреди, јунаштво.	Емиграција, туѓина, љубов, среќа/тага, обичаи.
Авторство	Анонимен, пренесен усно.	Познат композитор, текстописец и аранжер.

Изведувачки карактеристики

Карактеристика	Традиционална народна музика	Новосоздадена авторска народна музика
Каде се изведува?	На свадби, жетви, слави, на село.	На сцена, телевизија, концерти, спотови.
Кој ја изведува?	Непрофесионални пејачи, локални изведувачи.	Професионални пејачи и ансамбли.
Начин на изведба	Без озвучување, со природен звук.	Со микрофони, озвучување.

Социјални карактеристики

Карактеристика	Традиционална народна музика	Новосоздадена авторска народна музика
Пренесување	Усно, од генерација на генерација.	Преку интернет и дигитални медиуми – со дигитални формати што можат да се складираат на компјутери, телефони, на USB и на мемориски картички, и преку радио и телевизија.
Функција во заедницата	Колективно учество, идентитет и обредност.	Забава, комерцијална вредност.
Образовна улога	Пренесува вредности, традиции, мудрост.	Поврзана со лична емоција и современи теми.

И традиционалната и новосоздадената народна музика имаат своја важност во културата. Првата ја чува автентичната традиција и духот на народот, додека втората е обид за современа изразност инспирирана од народното творештво. Со препознавање на нивните разлики, учиме да ја цениме културната еволуција и значењето на музиката во општеството.

Дознај повеќе!

Дали сте знаеле дека некои народни ора и мелодии се пренесувале со години без ниту една забележана нота? Музичарите ги учеле „од уво“, така што секој додавал по нешто свое. Затоа денес можеме да слушнеме различни верзии на истото оро или песна, зависно од местото или изведувачот!

Од друга страна, новосоздадената народна музика обично има точно запишана мелодија и текст, а често и видеоспот. Но, и покрај тоа таа се обидува да го зачува „звукот на традицијата“ преку инструменти, ритам и теми што звучат познато.

Активности:

1. Слушае фрагменти од традиционална и од новосоздадена народна музика.

- Традиционална народна музика:

македонска народна ѝесна

Мори чупи Костурчанки

Мори чупи Костурчанки,
расширете го орото.

Расширете го орото,
да видиме фустаните.

Чиј е фустан далгајлија,
да се сторам севдајлија.
Да се сторам севдајлија,
по фустану на чупчето.

албанска народна ѝесна

На пат за Шулон

На пат за Шулон, бре момче

викајќи го либето бре момче,

хај, хај, викајќи го либето бре момче.

О дадино либе бре момче,

доведи ми ги овците во ограда, бре момче,

хај, хај, доведи ми овците во ограда, бре момче

Оти со тие прапорци о бре момче,

да не не чуе мајка о бре момче,

хај, хај да не не чуе мајка бре момче.

ѝурска народна ѝесна

Вардарската долина

Од Мајадаг гуски летаат,

Со високи потпетици девојки белаат,

Срцето на милото ми тагува,

Ниту можам да се веселам, ниту да се залажам,

Во овие краишта не можам да останам.

Вардарска долино, Вардарска долино,

Не можев да заработам пари за дома.

- Новосоздадена авторска музика:

македонска народна ѝесна

„Зајди, зајди, јасно сонце“

албанска народна ѝесна

„Грнчар“

ромска народна ѝесна

„Ѓелем, ѓелем“

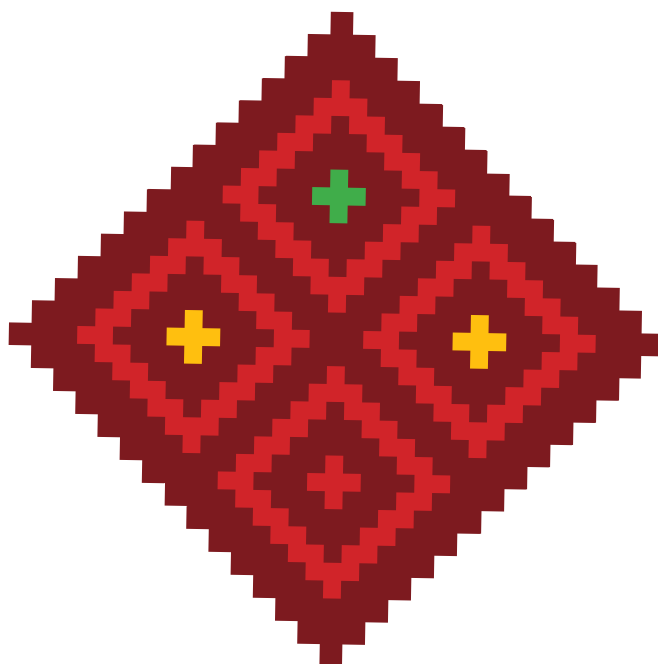
2. Препознај и разликувај со слушање музика!

Ислушај ги долунаведените музички нумери, и утврди која е **традиционална**, а која **новосоздадена** народна песна.

Име на песна	Линк
„Розо моја“	
„Црноока“	
„Леле Недо, бела Недо“	
„Чаје шукарие“	
„Куќи изградив, Рамизе моја“	

3. Организирајте мал музички квиз базиран врз следниве прашања:

1. Кој тип музика се пренесувал усно од генерација на генерација?
 - а) поп-музиката
 - б) традиционална народна
 - в) џез-музиката
2. Кој вид народна музика има познат автор?
 - а) традиционалната
 - б) новосоздадената авторска
3. Кој инструмент најчесто се среќава во традиционалната народна музика?
 - а) синтисајзер
 - б) кавал
 - в) електрична гитара
4. Каков е најчесто текстот кај новосоздадената народна песна?
 - а) целосно импровизиран
 - б) напишан од познат автор
5. Каква е улогата на народната музика во заедницата?
 - а) само за индивидуално слушање
 - б) за изразување на традиција, заедништво и емоции
 - в) исклучиво за обука на професионални музичари

Танци и ора

Танци и ора од различни традиции

Музичката традиција на еден народ не се состои само од песни, туку претставува богата и разновидна целина што ги опфаќа и танците, ората, инструменталната музика, обредните и ритуалните форми, лирските и епските жанрови, како и вокалните стилови што се пренесуваат низ генерациите. Секоја од овие форми игра важна улога во животот на заедницата.

Танците и ората, како неразделен дел од фолклорното наследство, претставуваат колективен музичко-движечки израз, преку кој народот ги манифестира своите емоции, заедништво и идентитет. Тие се изведуваат во различни прилики (свечени, работни или обредни) и често се придружени со традиционални инструменти и со карактеристичен ритам, коишто го диктираат карактерот на движењата. Различните региони имаат свои специфични танци и ора, што ја отсликуваат локалната културна индивидуалност.

Помеѓу танцот и орото постои разлика во тоа што:

- **танцот** е поширок поим и се однесува на секој вид уметничко или традиционално движење на телото во ритам со музика. Танците можат да бидат: соло, дует или групни, слободни или кореографирани, фолклорни, класични (како балет), современи, модерни, латино, и др. Танцот може да има уметнички, забавен, ритуален или социјален карактер;

- **орото** е специфична форма на народен танц што се одликува со овие карактеристики: се изведува во група (луѓето се фатени за раце, појас или раменици), се игра во круг, линија или полукруг, има јасно утврден чекор (ритмичка шема) што се учи традиционално, често се игра на народни прослави, свадби и обреди. Некои ора се бавни и свечени, а други – весели и брзи. Сите ора се танци, но не сите танци се ора.

Стил и вид на танци и ора

Танците и ората имаат свој карактеристичен стил на изведба, кој зависи од: регионалната припадност, од ритамот, темпото, чекорите и од емоционалниот израз.

На пример во некои региони ората се изведуваат со тешки, достоинствени чекори (како „Тешкото“), додека други имаат брзи, скоковити и весели движења (како „Шота“ или „Чочек“).

Кога играме оро, важно е да ги следиме основните движења: **чекори** (основни движења во различни правци), **потскок** (мал скок нагоре), **вртење** (кружно движење на телото или групата), **фигури** (комбинација на чекори што се повторуваат).

Ората можат да се поделат според: **формата** (која може да се игра во круг, во ред, во парови и сл.), **намената** (свадбарски, свечени, работнички, празнични), **местото** (различни региони имаат различни стилови), **начинот на играње** (според ритамот, темпото и движењата).

Составот на инструменталната придружба на ората е различен во зависност од регионот и етничката традиција.

Кај **македонските** ора најчесто инструментална придружба се: зурла, гајда, кавал, тапан, тамбура, шупелка, а во поново време хармоника, кларинет, виолина и др.

Албанските ора се придружуваат со тапан, дајре, шупелка, чифтелија, кавал, кларинет, хармоника и др.

Турските ора имаат придружба на дајре, тапан, кавал, канун, кларинет и др.

Ората на **Ромите** се придружуваат со зурла, тапан, виолина, дајре, кларинет, хармоника, саксофон и др.

Ората на **Србите и Бошњаци** најчесто се придружени со шупелка, тапан, зурла, хармоника, виолина, дајре и др.

Власите играат оро придружено со кавал, виолина, хармоника, контрабас, кларинет и др.

Активност:

1. Разликување на народни ора од различните традиции во Македонија.

Примери:

Оро	Етничка група	Предлог линк
„Тешкото“	Македонци	

„Шота“	Албанци	
„Нов пат“	Турци	
„Ромско“	Роми	
„Босанско“	Бошњаци	
„Коло“	Срби	
„Влашко“	Власи	

- Изгледајте ги видеоснимките, а потоа за секоја снимка одговорете на прашањата:
 Каков е ритамот (брз или бавен)?
 Како се движат танчарите?
 Дали носат традиционална облека?
 Колку луѓе танцуваат и во каква формација?

2. Сите различни – сите во круг!

- Користејќи ги основните чекори од изгледаните ора на различните традиции обидете се да ги изведете во група, со почитување на ритамот и формата!

ИНСТРУМЕНТИТЕ ВО НАРОДНАТА ТРАДИЦИЈА

Народни инструменти и нивна поделба

Изведувачи на народна музика

Народните инструменти имаат голема важност за културата на еден народ бидејќи тие се дел од **идентитетот** на народите што живеат во нашата земја (Македонци, Албанци, Турци, Срби, Власи, Роми и други). Исто така, тие придонесуваат за **разновидноста** на фолклорната музика. Се користат при **обичаи, празници и свечености** и имаат **посебен** тон што ги прави препознатливи. Тие ги придружуваат песната, танцот, орото и создаваат посебна звучна слика.

Според начинот на свирење и звукот што го создаваат народните инструменти се делат во три главни групи:

Канун

Чифтелија

Тамбура

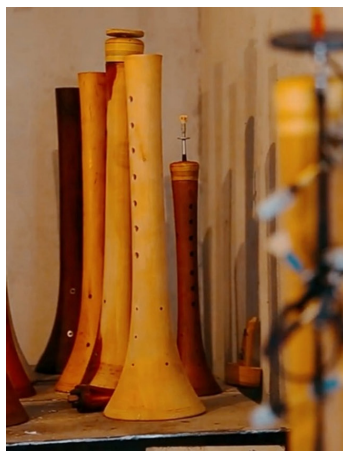

Гусла

• **Жичани инструменти** (се свират со триење на жиците со гудало, со преминување со прсти или со друг предмет по жиците, или со удирање по жиците). Во оваа група инструменти спаѓаат: тамбурата, кѐмането, кавалот, гуслата, чифтелијата, канунот, и др.

- **Дувачки инструменти** (се свират така што се дува воздух во нив. Звукот се создава преку вибрација на воздухот). Во дувачките инструменти спаѓаат: гајдата, кавалот, зурлата, грнетата (кларинет), двојанката, дудукот, шупелката и др.

Зурла

Кавал

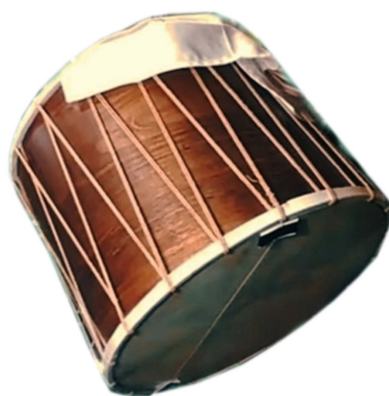

Гајда

Шупелки

- **Удирачки инструменти** (се свират со удирање со раце или палки). Тие го држат ритмот на музиката). Во оваа група спаѓаат: тапанот, дајретото, тарабуката, и др.

Самойравска
тарабука

Тайан

Фабричка тарабука

Дајре

Народните инструменти исто така можат да се поделат според тоа од каде потекнуваат и како се правени:

- **Народни инструменти** што се направени рачно, од природни материјали, често се уникатни за некој регион или село, се користат во фолклорот и во традиционалната музика. Како пример ќе ги спомнеме гајдата, зурлата, тапанот, кѐмането, кавалот и др.

- **Фабрички инструменти** што се произведуваат во работилници или фабрики, почесто се користат во ансамбли и оркестри и понекогаш се адаптации на народните инструменти, но со подобрена звучност. Пример: тамбура (усовршена), хармоника, кларинет, виолина и др.

Активност:

1. Препознај го звукот на традицијата!

- Преку слушање на зададените примери посочи кои инструменти се користат во секој од нив!

Пример	Линк
Македонски инструменти	
Албански инструменти	
Турски инструменти	
Ромски инструменти	
Босански инструменти	
Српски инструменти	
Влашки инструменти	

Заштита и одржување на народната музичка традиција

Народната музика е богатство на секој народ. Таа го пренесува животот, чувствата, обичаите и вредностите од минатото. Но, за да не се заборави, народната музика треба да се зачува, да се одржува и негува.

Музичко наследство е збир од сите народни песни, ора, инструменти и изведби што се пренесувале од генерација на генерација. Тоа е дел од нашата традиција – она што го наследуваме од нашите предци.

Народната музика треба да ја чуваме поради овие причини:

- Да не исчезне нешто што е дел од нашиот идентитет.
- Да можат и идните генерации да ја слушаат и изучуваат.
- Затоа што е уникатна и не се сретнува на друго место во светот.

Народната музичка традиција се штити и одржува со:

Конзервација – чување на оригиналните снимки, записи, инструменти и партитури во музеи, архиви и библиотеки.

Реконструкција – повторно реконструирање на изгубени или на непотполни песни, инструменти или танци, според истражувања и сведоштва.

Снимање и архивирање (звучен архив) – снимање на народни песни и нивно чување во дигитална форма (аудио и видеодатотеки).

Настани и едукација – преку организирање фестивали, училишни приредби, фолклорни групи и преку вклучување на народната музика во наставата.

Дознај повеќе!

- Дали знаеш дека има народни песни кои се стари повеќе од 300 години, но сè уште се пеат и денес речиси на ист начин како и некогаш? Во некои села, старите луѓе се вистински „живи архиви“ на музичкото наследство – тие ги паметат текстовите, мелодиите и начинот на пеење без да користат ноти или записи!
- Интересно е што некои од овие песни се зачувани единствено преку снимања на терен, каде што истражувачи патувале со микрофон и рекордер и снимале баби и дедовци во нивните дворови или куќи. Токму тие снимки денес се чуваат во звучни архиви – како вистинско музичко богатство за иднината.
- Во 1950 година во Македонија е основан Институт за фолклор „Марко Цепенков“ кој е ризница на севкупното културно-фолклорно наследство на народите во Македонија.

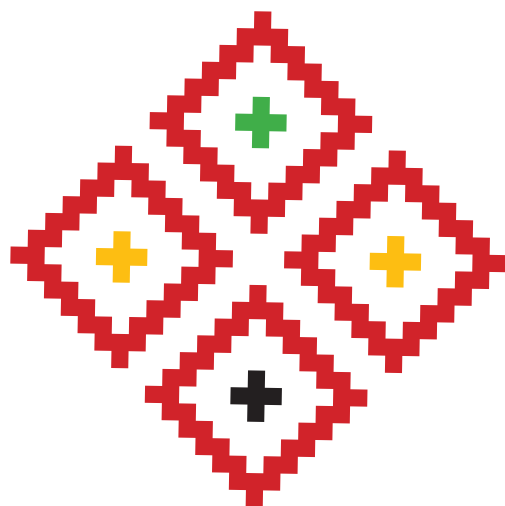
Активности:

1. Прашања за размислување и дискусија:

- Што би се случило доколку не се негува и чува традиционалната народна музика?
- Дали ти лично знаеш некоја народна песна? Од кого ја научи?
- Кој начин за зачувување ти изгледа најинтересен? Зошто? (пр. снимање, реконструкција, дигитален албум...)
- Што можеш ти да направиш уште денес за да помогнеш народната музика да не се заборави?

2. Примена на ИКТ за зачувување на музичката народна традиција.

- Избери една од зададените задачи и зачувај дел од музичката народна традиција:
 - Сними видео или аудиозапис на возрасно лице како пее некоја традиционална народна песна!
 - Креирај презентација или постер за некој инструмент или оро!
 - Направи дигитален албум со фотографии, текстови и линкови!
 - Учествувај во онлајн проекти за фолклор и традиција!

РЕЧНИК

А

Арза – ненагласен удар во тактот.

Алфаветска нотација – именување на тоновите со латински букви: А, В, С, D, Е, F, G.

Арија – вокална мелодија со изразен карактер.

В

Вокална изведба – изведување музика со пеење, користејќи го човечкиот глас.

Вокално-инструментална изведба – комбинација на пеење со инструменти.

Г

Генерал бас – басова линија што служи како основа за хармонија во барокната музика.

Гласови во хор – сопран, алт, тенор, бас – поделби според пол и според висината на гласот.

Грегоријански корал – едногласна црковна мелодија без инструментална придружба, на латински јазик.

Групни народни игри – игри што ги играат повеќе луѓе заедно, најчесто танцови.

Д

Дијатоника – систем од тонови составени од цели и од полустепени коишто го градат дур-молскиот систем.

Дијафрагма – мускул што се користи при дишење, важен за контрола на воздухот при пеење.

Дикција – јасно и разбирливо изговарање на зборовите.

Динамика – јачина на музичките тонови.

Диригент – лице што го води хорот или оркестарот.

Драматизација – изведба со движење, говор и изразување на емоции.

Духовна музика – музика наменета за религиозни цели и обреди.

Е

Енхармонски тонови – тонови што различно се запишуваат, а исто звучат.

Естетика – наука за убавото.

Етика – наука за моралот.

Етос – силата на музиката да изрази карактер, расположение или морална вредност и да влијае врз чувствата на човекот.

Ехо – во музика – ефект каде што се повторува дел од текстот или мелодијата како одглас.

Ж

Жанр – вид или стил на музика (како класична, поп, џез итн.).

И

Изразни средства – начини преку кои се пренесуваат чувства и идеи (како ритам, мелодија и слично).

Имитација – повторување на музичка мисла во друг глас.

Инструментална изведба – изведба само со инструменти, без пеење.

Инструментариум – состав на музички инструменти што се користат во едно дело, ансамбл или оркестар.

Интервал – растојание меѓу два тона.

Интонација – точност на висината на тоновите при пеење и свирање.

К

Канцонета – италијанска песна со лирски карактер.

Катарза – ослободување на емоции доживевани преку уметноста.

Клуч (виолински, бас) – симбол кој покажува кои ноти се запишани на линиите.

Консрти – групи составени од исти или од слични инструменти.

Кончерто гресо – композиција во која се менуваат мал состав на солисти и цел оркестар.

Корал – едноставна духовна песна, обично за хор.

Кореографија – сценски движења или танц што ја изразува музиката.

Костимографија – облека на изведувачите.

Л

Либрето – текстот на операта.

Ликовен израз – визуелна уметност на сцената: маски, реквизити, симболи.

Литургија – црковен обред проследен со музика.

М

Маками – ориентални музички скали.

Мелодија – музичка мисла создадена од низа тонови.

Мелодиски интервал – кога два тона се свират еден по друг.

Метар – менување на нагласени и ненагласени удари.

Минезенгер – патувачки музичар и поет од средниот век.

Модус – тонски систем користен пред дур-молскиот систем.

Музичка форма – структура и организираност на едно музичко дело.

Н

Наратор – лице што чита или раскажува делови од приказната.

Народна песна – стара песна од непознат автор, пренесувана преку усна традиција.

Невми – стари музички знаци што се користеле пред современата нотација.

Нерамноделен такт – такт со нееднакви делови (пр. 5/8, 7/8).

Нотација – систем за запишување на музиката со нотен текст.

Нотен (линиски) систем – пет линии и четири празнини на кои се запишуваат нотите.

Нотна вредност – времетраењето на една нота.

О

Обреди – посебни традиционални постапки или церемонии.

Органум – најрана форма на повеќегласие, каде што гласовите се движат паралелно.

Оркестрација – начинот на кој се распределува музиката помеѓу инструментите во оркестарот.

Орнамент – украс.

П

Панк-рок, хард-рок, психоделичен рок – различни стилови во рамките на рок-музиката.

Пасторала – музичка форма со идиличен карактер, отсликува мирен и селски амбиент.

Партитура – печатен или ракописен запис на музичка композиција.

Пасија – вокално-инструментална духовна композиција.

Пауза – молк во музиката.

Пентатонска скала – музичка скала што содржи пет тонови.

Полифонија – повеќегласие; музика кога повеќе гласови се изведуваат истовремено и се подеднакво важни.

Полустепен – најмалото растојание помеѓу два тона.

Предзнак – знак што ја менува висината на нотата ($\sharp$, $\flat$, $\natural$).

Прелудиум – кратко воведно музичко дело.

Програмска музика – дело што отсликува одреден наслов.

Прост такт – такт со една теза (пр. 2/4, 3/4).

Псалм – религиозна песна на текст од Светото писмо.

Р

Речитатив – вокален начин на изведба кој потсетува на говор и има раскажувачки карактер.

Ритам – редослед на звуци со различна должина.

Ритуал – посебен, често религиозен обред што се повторува по одредени правила.

С

Световна музика – музика што не е поврзана со религија.

Свита – е циклусна композиција составена од повеќе ставови (повеќето ставови се стилизирани танци).

Синкретизам – спојување на различни уметности во едно (музика, танц, драма и сл.).

Сложен такт – такт со две или повеќе тези (пр. 4/4, 6/8).

Солмизација – именување на тонови според системот: до, ре, ми...

Соло вокал – пејач што пее самостојно, без други вокали.

Стапало – местото на тонот во скалата (I, II, III...).

Степен – растојание од два полустепена.

Сценографија – изгледот и уредувањето на сцената во театар или во опера.

Т

Такт – дел од нотен текст со точно определен број удари.

Тактова линија – вертикална линија што ги дели тактовите.

Тега – нагласен удар во тактот.

Текстура – севкупната одлика на звукот во една композиција.

Темпо – брзина на изведување на музиката.

Тетракорд – дел од скалата составен од четири стапала.

Тон – звук со определена јачина, висина, боја и траење.

Тоналитет – систем на тонови во музика (на пр. дур или мол).

Тонска висина – колку е висок или длабок еден тон.

Тонски систем – низа од сите тонови во музиката, наредени според висина.

Традиционални инструменти – инструменти што се користат долго време и се дел од народната култура.

Трубадур – патувачки музичар и поет од средниот век.

Трувер – патувачки музичар и поет од средниот век.

У

Уметничка песна – песна напишана од композитор, со поетски текст и инструментална придружба.

Ф

Фидела – средновековен гудачки инструмент, предходник на виолината.

Фуга – повеќегласно дело со сложена структура базирана на една тема.

Х

Хармонија – дел од музичката наука која ги изучува акордите.

Хармонија на сферите – филозофски концепт според кој планетите создаваат „божествена музика“.

Хармонски интервал – кога два тона се свират истовремено.

Хетерофонија – музичка текстура со повеќе изведувачи што изведуваат иста мелодија истовремено, но секој со свои мали варијации или украси.

Хомофонија – музичка текстура во која еден глас ја води мелодијата, а другите го придружуваат хармонски.

Хор – група пејачи што пеат заедно, најчесто со диригент.

Хроматика – систем на движење на полустепени во нагорен или надолен правец.

Ч

Чембало – клавијатурен инструмент со жици, предходник на пианото.

Ш

Шансона – француска љубовна песна.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Ѓорѓиев, Ѓ. М. (2020). *Најсѝар сѝил на македонсѝо народно ѝеење*. Скопје: Арс Ламина.
2. Линин, А. (1986). *Народниѝе музички инсѝтрументи во Македонија*. Скопје: Македонска книга.
3. Марковиќ, С. (1997). *Исѝорија музике за средње музичке школе*. Београд: Завод за уѝбенике и наставна средства.
4. Пеев, И. (1964). *Очерци ѝо мейодика на обучението ѝо солфеж*. Софиа: Държавно издателство Наука и изкуство.
5. Светозаревиќ, Б. П. (2017). *Кулѝурно ѝулсирање низ времето*. Тетово: Иљо Антески Смок.
6. Тајчевиќ, М. (2000). *Основна ѝеорија на музиката*. Скопје: Просветно дело.
7. Тајчевиќ, М. *Умелносѝиите и нивниѝе карактеристики*. Скрипта.
8. Филиповски, Ј. (1972). *Македонски народни ора*. Скопје: Македонска книга.
9. Abrashev, B., & Gadjev, V. (2012). *The world atlas of musical instruments*. Potsdam: H. F. Ullmann Publishing.
10. Andreis, J. (1967). *Vječni Orfej*. Zagreb: Školska knjiga.
11. Andreis, J. (1989). *Povijest glazbe* (Knjiga 1). Zagreb: SNL.
12. Andreis, J. (1989). *Povijest glazbe* (Knjiga 2). Zagreb: SNL.
13. Berisha, Ё. (1975). *Historia e muzikës I*. Prishtinë: (Dispensë).
14. Carl, S. E. (1938). *Psychology of music*. New York: Dover Publications.
15. Davies, B. (2023, August 7). *Michael Jackson's influence: A retrospective on his impact on music and culture*. NWACrisisCenter. <https://nwacrisiscenter.org/michael-jacksons-influence-a-retrospective-on-his-impact-on-music-and-culture/>
16. Džorž, Š. B. (1991). *O muzici*. Beograd: Nolit.
17. El-Kilany, E. M. Y., Zoair, N., & Eshak, E. (n.d.). *Sound of music in Egypt: The musicians of ancient, Greco-Roman and the Byzantine Egypt – A comparative study*. Egyptian Journal of Tourism and Hospitality. (Viti nuk është i disponueshëm)
18. Ewen, D. (1973). *Enciklopedija glasbenih umetnin* (Prva knjiga). Ljubljana: Državna založba.
19. Ewen, D. (1973). *Enciklopedija glasbenih umetnin* (Druga knjiga). Ljubljana: Državna založba.
20. Ferreri, L., Mas-Herrero, E., Zatorre, R. J., Ripollés, P., Gomez-Andres, A., Alicart, H., ... Rodriguez-Fornells, A. (2019). Dopamine modulates the reward experiences elicited by music. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116(9), 3793–3798. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6397525/>
21. Filimon, R. C. (2023, July). *Syncretism and synaesthesia in music – unification of arts and perceptions*. *Artes Journal of Musicology*, 27(27–28), 167–184. https://www.researchgate.net/publication/372539260_Syncretism_and_synaesthesia_in_music_-_unification_of_arts_and_perceptions
22. Franceschini, G. (2024, December 24). *‘O SOLE MIO: A musical legacy of light and love*. Italo-Americano. <https://italoamericano.org/o-sole-mio/>
23. Hanslik, E. (1977). *O muzički ljepom*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
24. Heveler, K. (1988). *Muzički leksikon*. Novi Sad: Budućnost.
25. Ilić, D. (2002). *Sredstva izražavanja u muzici*. Niš: Permanego.
26. Ksenija, M. R. (1996). *Psihologija muzike*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
27. Kuk, D. (1982). *Jezik muzike*. Beograd: Nolit.

- 28.Lara, K. (1999). *Ndërtimi i formave muzikore*. Tiranë: Drier.
- 29.Michael, M. (1971). *Larousse encyclopedia of music*. London: Hamlyn.
- 30.Muçollari, G. (2023). *Bishat e rock'n'rollit*. Tiranë: Albas.
- 31.Musical (musical comedy, musical theatre). (2025, August 5). In *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/art/musical>
- 32.Owen, J. (2009, June 24). *Bone flute is oldest instrument, study says*. National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/culture/article/bone-flute-is-oldest-instrument--study-says>
- 33.Pejović, P. (1987). *Историја музике за музичке школе. Први гео*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- 34.Pejović, R. (1982). *Barokni koncert*. Beograd: Nolit.
- 35.Polena, I., & Tole, V. S. (2015). *Fjalor i muzikës klasike dhe popullore*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë.
- 36.Rojko, P. (1982). *Psihološke osnove intonacije i ritma*. Zagreb: Muzikološki zavod Muzičke akademije.
- 37.Rojko, P. (2014). *Metodika e mësimet të muzikës* (B. Ramadani, Përkth.). Tetovë: Universiteti Shtetëror i Tetovës.
- 38.Russell, D. A. (2002). *Musical instruments of antiquity as illustrated in The Adventures of Asterix the Gaul*. Pennsylvania State University. <https://www.acs.psu.edu/drussell/Asterix/02-RomanBrass.html>
- 39.Stringa, H. (2000). *Historia e muzikës botërore* (Pjesa e parë). Tiranë: Shtëpia botuese e librit universitar.
- 40.Stringa, H. (2000). *Historia e muzikës botërore* (Pjesa e dytë). Tiranë: Shtëpia botuese e librit universitar.
- 41.Vasilević, Z. M. (2000). *Metodika muzičke pismenosti*. Beograd.
- 42.Women in Ancient Music. (n.d.). *Encyclopedia.com – Humanities, Culture & Magazines*.
Линк: <https://www.encyclopedia.com/humanities/culture-magazines/women-ancient-music>

Линкови и извори од користени слики:

МУЗИЧКА УМЕТНОСТ

за I година

гимназиско образование

ISBN: 978-608-4855-74-3

9 786084 855743